

GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi

e-ISSN: 3062-0317

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2026 (Haziran/June)

GISTU Journal of Islamic Studies

مجلة الدراسات الإسلامية

İslam Hukukunda Manevi Kişilik Suikastı: Tarihsel Örnekler ve Güncel Tezahürler Bağlamında Bir Analiz

Character Assassination in Islamic Law: An Analysis in the Context of Historical Examples and Contemporary Manifestations

Rıdvan Yıldız

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
PhD Student, Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Studies, Islamic Law Division
Gaziantep/Türkiye
muhammedridvan1990@hotmail.com,
https://orcid.org/0009-0002-3213-580X

Adnan Algül

Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
Prof. Dr., Gaziantep University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law
Gaziantep/Türkiye
adnanalgul47@hotmail.com,
https://orcid.org/0000-0002-1052-3548

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 11 Şubat 2026
Kabul Tarihi: 2 Haziran 2026
Yayın Tarihi: 30 Haziran 2026

Article Information

Article Type: Research Article
Date Received: 11 Şubat 2026
Date Accepted: 2 Haziran 2026
Date Published: 30 June 2026

Atıf/Citation: Yıldız, Rıdvan; Algül, Adnan. "İslam Hukukunda Manevi Kişilik Suikastı: Tarihsel Örnekler ve Güncel Tezahürler Bağlamında Bir Analiz". *GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi* 7/1 (Haziran 2026), 70-100. DOI: 10.56477/gibtuislamad.1886490.

Değerlendirme: Çift Taraflı Kör Hakemlik

Hakem Sayısı: İki İç Hakem-İki Dış Hakem

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması ve Fon Desteği Beyanı: Etik kurallara uyulduğu, yazar(lar)ın herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı ve herhangi bir dış fon almadıkları beyan edilmiştir.

İntihal: Tespit edilmemiştir. (intihal.net).

Lisans: Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Yayıncı: Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.

Review: Double-blind

Reviewers: Two Internal - Two External

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Conflict of Interest and Funding Statement: It is declared that ethical rules have been complied with, the author(s) have no conflict of interest, and no external funding was received.

Plagiarism: No plagiarism detected. (intihal.net).

License: This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Published by: Gaziantep Islam Science and Technology University.

Öz

Bu çalışma, manevi kişilik suikastı kavramını İslam hukuku perspektifinden ele alarak bireyin onuruna ve toplumsal itibarına yönelik saldırıların tarihsel, ahlaki ve hukuki boyutlarını bütüncül bir çerçevede incelemektedir. Çalışmada, Kur'an kıssaları ve İslam tarihindeki örnekler üzerinden manevi suikastın insanlık tarihi boyunca süreklilik arz eden bir olgu olduğu ortaya konulmuş; Hz. Yusuf, Hz. Meryem ve Hz. Âişe'ye yönelik isnatlar başta olmak üzere peygamberler, sahabe ve İslam âlimlerine yöneltilen karalama süreçleri konu kapsamında analiz edilmiştir. Makale, klasik fıkıh kaynaklarında iftira, gıybet, tecessüs, hakaret ve haksız isnat gibi fiillerin hem büyük günah hem de hukuki yaptırıma bağlanan ağır hak ihlalleri olarak düzenlendiğini göstermektedir. Ayrıca manevi suikastın kul hakkı boyutu, had ve ta'zir cezaları, kamu düzeniyle ilişkisi ve Manevi tazminatın klasik ve modern fıkıhtaki dayanakları ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Dijital çağda sosyal medya ve algoritmik yayılımın manevi suikastı hız, yaygınlık ve kalıcılık bakımından ağırlaştırdığı tespit edilerek, İslam hukukunun mahremiyet, hüsn-i zan ve zarar sorumluluğu ilkelerinin bu yeni bağlamda yeniden yorumlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Sonuç itibarıyla bu çalışma, İslam hukukunun manevi kişilik suikastlarını önlemede ahlaki bilinç, toplumsal normlar ve hukuki düzenlemeleri birlikte ele alan bütüncül ve süreklilik arz eden bir koruma sistemi sunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Kul Hakkı, Manevi Kişilik Suikastı, İftira, Dijital Linç.

Abstract

This article examines the phenomenon of spiritual character assassination from the perspective of Islamic law, focusing on attacks against personal dignity, honor, and social reputation within a comprehensive moral, social, and legal framework. By analyzing Qur'anic narratives and historical cases from Islamic tradition, the study demonstrates that spiritual character assassination is not a modern phenomenon but a recurring pattern throughout human history. The cases of Prophet Joseph, Mary, and Aisha, as well as defamatory campaigns against other prophets, companions, and Islamic scholars, are examined as paradigmatic examples of systematic moral attacks. The article shows that classical Islamic jurisprudence treats acts such as slander, false accusation, backbiting, surveillance, and insult as major sins and serious legal violations subject to criminal sanctions. It further explores the concepts of public order, discretionary punishment (ta'zîr), and the doctrine of moral compensation within both classical and modern fiqh. In the context of the digital age, the study argues that social media, anonymity, and algorithmic amplification have intensified the impact and permanence of character assassination, requiring a renewed application of Islamic legal principles such as privacy, presumption of good faith, and continuing liability for harm. The article concludes that Islamic law offers a holistic and enduring framework that integrates ethical responsibility, social norms, and legal mechanisms to prevent and remedy spiritual character assassination in both classical and contemporary contexts.

Keywords: Islamic Law, Violation of Individual Rights, Moral Character Assassination, Slander, Digital lynching.

Giriş

İnsan onuru ve haysiyeti, İslam hukukunun koruduğu en temel değerlerin başında gelmektedir. Modern hukuk sistemlerinde kişilik hakları başlığı altında korunan bu alan, İslam hukukunda zarûrât-ı hamse içerisinde yer alan neslin/ırzın korunması ilkesiyle teminat altına alınmıştır. Bireyin sadece fiziksel varlığı değil toplum içindeki itibarı, şerefi ve haysiyeti de dokunulmaz kabul edilmiştir. Ancak tarih boyunca bu dokunulmazlık alanı, manevi kişilik suikastı olarak adlandırılan sistematik saldırıların hedefi olmuştur.

Manevi kişilik suikastı, birey veya kurumun itibarını kasıtlı biçimde zedelemeyi, toplumsal güvenilirliğini sarsmayı ve onu sosyal izolasyona sürüklemeyi hedefleyen çok katmanlı bir yıpratma sürecidir. Fiziksel şiddet içermemekle birlikte, doğurduğu sonuçlar itibarıyla çoğu zaman maddi saldırılardan daha ağır yıkımlara yol açabilmektedir. Zira kişinin toplum nezdindeki konumunun zedelenmesi, hukuki güvenliğinin sarsılması ve sosyal yaşam alanının daralması, bu fiili basit bir ahlaki kusur olmaktan çıkarak açık bir zulüm ve ciddi bir hak ihlali niteliğine büründürmektedir.

İslam hukukunda bu kavram, müstakil bir başlık olmaktan ziyade kazf (iffete iftira), gıybet, nemime (söz taşıma), tecessüs ve sebb (sövme) gibi başlıklar altında incelenmiştir. Klasik dönem fakihlerinin söz konusu fiiller için öngördükleri yaptırımlar, İslam hukukunun şahsiyet haklarını koruma konusundaki yüksek hassasiyetini açık biçimde ortaya koymaktadır. Ancak günümüzde dijital kitle iletişim araçlarının hızı ve failin büründüğü meçhullük bu saldırıların karakterini değiştirmiştir. Artık bir iftira veya karalama, saniyeler içinde binlerce kişiye ulaşabilmekte ve dijital dünyada kalıcı bir leke haline gelmektedir. Bu durum, fikhî ilkelerin modern iletişim teknolojileri bağlamında yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’deki akademik çalışmalarda konunun iletişim sosyolojisi veya modern hukuk açısından ele alındığı görülse de İslam hukuku ekseninde yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Arapça literatürde konuya dair bazı çalışmalar (Benî Âmir, 2012; Hamza, 2015) bulunmakla birlikte bu makale, Türkiye’deki literatürdeki boşluğu doldurmayı ve kavramın fikhî kökenlerini güncel örneklerle birlikte ele alarak bütüncül bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

Literatürde, klasik fıkıhta dağınık başlıklar altında incelenen bu fiiller ile modern karakter suikastı kuramı arasında doğrudan ve sistematik bir ilişki kurulmuş değildir. Bu durum, kavramın fikhî arka planı ile güncel iletişim bağlamı arasında açıklayıcı bir çerçeve ihtiyacını ortaya koymaktadır. Makalede, klasik fıkıh kaynaklarında ırzın korunmasına dair hükümler, modern iletişim sosyolojisinde geliştirilen karakter suikastı kuramıyla ilişkilendirilerek disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmektedir. Araştırmamanın amacı, tarihsel verilerin özellikle dijital mecralarda ortaya çıkan itibar saldırılarına sunduğu çözüm imkânlarını kavramsal bir sentez içinde ortaya koymaktır. Çalışma, inceleme alanını bireyin manevi şahsiyet haklarıyla sınırlamış, tüzel kişilerin itibarına ilişkin fikhî tartışmalar kapsam dışında bırakılmıştır.

1. Manevi Kişilik Suikastının Kavramsal Yapısı

Kişilik hakkı, bireyin toplum içindeki değerini, saygınlığını ve manevi bütünlüğünü güvence altına alan en temel hukuk alanlarından biridir.¹ Maddi ve manevi unsurların birleşiminden doğan bu hakta, bireyin şeref, haysiyet ve itibar gibi manevi değerleri merkezi bir konuma sahiptir.² Modern hukukta kişiliğin bu manevi boyutuna yönelik sistematik ve kasıtlı saldırılar, itibar suikastı, karalama kampanyası veya manevi saldırı gibi terimlerle kavramsallaştırılmaktadır.³

Bu çalışmada ele alınan manevi kişilik suikastı kavramı, bireyin toplum içinde sahip olduğu saygınlığın, güvenilirliğin ve manevi kimliğin, çeşitli yöntemlerle bilinçli biçimde zedelenmesi, haksız isnat ve çarpıtılmış bilgilerle kişinin toplum karşısında küçük düşürülmesi

¹ Ergun Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1977), 112-118

² Hüseyin Hatemi - Kalkan Oğuztürk, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012), 45-47.

³ Sarp Şahankaya, “Karalama Fiilinin Kişilik Hakkının İhlali Kapsamında Değerlendirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14/2 (31 Aralık 2023), 526-541.

şeklinde tanımlanabilir.⁴ Bu kavram literatürde tek bir terim olarak yer almamakla birlikte içerdiği davranışların tamamı hem modern hukukta hem de İslam hukukunda kişiliğin manevi boyutuna yönelik saldırı kapsamında değerlendirilmiştir.⁵

Manevi kişilik suikastı tekil değil, sistematik bir süreçtir. Bu süreç çoğu zaman karalama, abartılmış bilgi yayma, asılsız isnat, imalı söylemler, çarpıtılmış medya içerikleri, sosyal medya manipülasyonu, hedef gösterme veya itibarsızlaştırma kampanyaları şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁶ Dolayısıyla bu tür saldırılar salt bir hakaret veya iftira fiilinin ötesinde olup bireyin toplumsal itibarını ortadan kaldırmayı veya zedelemeyi hedefleyen daha geniş kapsamlı bir süreçtir.

Bu saldırılar, bireyin güven ilişkilerini zedeleyerek toplumsal etki doğurur. Bir kişinin toplumdaki itibarı sarsıldığında sadece o kişi değil onunla ilişkili olan aile, çevre ve sosyal grup da doğrudan etkilenir. Bu nedenle manevi kişilik suikastı, bireysel bir saldırıdan ziyade sosyal düzeni doğrudan etkileyen bir olgudur.

İslam hukukunun bu kavrama yaklaşımı ise kişiliğin manevi boyutunu insanın doğuştan sahip olduğu dokunulmaz bir hak olarak değerlendirmesine dayanır. Müslüman veya gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın herkesin onurunun korunmasını temel bir yükümlülük olarak gören İslam hukuku, kişiliğe yönelik manevi saldırıları hem ahlaki hem hukuki açıdan yasaklamıştır.⁷ Bu çerçevede bireyin haksız yere küçültülmesi, toplumda değersiz gösterilmesi, itibarının düşürülmesi veya onurunun zedelenmesi hem Kur'an hem sünnet hem de fıkıh geleneğinde açık şekilde kınanmıştır.⁸

Hukuk metodolojisi açısından manevi kişilik suikastı, kişilik haklarına yönelen hukuka aykırı saldırılar kategorisi içinde yer alır. Modern hukukta bu tür ihlaller, tazminat sorumluluğu, cezai yaptırım ve koruyucu tedbirler ekseninde düzenlenmiştir.⁹ İslam hukukunda ise kişiye yönelik manevi saldırılar, haksız zarar verme yasağı ve özellikle toplumsal düzeni bozma boyutuyla ele alınmıştır. Bu çerçevede manevi kişilik suikastı, hem bireysel hakların korunması hem de kamu düzeninin muhafazası ilkeleri kapsamında değerlendirilen çok boyutlu bir ihlal niteliği taşımaktadır.

2. Manevi Kişilik Suikastının Dini ve Hukuki Temelleri

İslam hukukunda kişiliğin manevi boyutunun korunması, insanın doğuştan sahip olduğu dokunulmazlık anlayışının bir parçasıdır. Bu anlayış, Kur'an'ın insan onurunu yücelten temel

⁴ İbrahim Muhammed Fendî Benî Âmir, *İgtiyâlû's-Şahsiyyeti'l-Ma'neviyye min Manzûri'l-Fikhi'l-İslâmî* (Ürdün: Al-Albayt University, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 38-40.

⁵ Hayreddin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 2/155-160.

⁶ Ayhan Dolunay, *Dijital Çağda Yasal ve Etik Kodlar Çerçevesinde Basın Hak ve Özgürlükleri* (İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2018), 41-45.

⁷ Muhammed Tâhir b Âşûr, *İbn Âşûr, Makâşidü's-Şerî'ati'l-İslâmiyye* (Katar: Vuzârat'ul Evkâf ve 'ş-Şuûn'ul İslâmiyye, 2004), 2/138-140.

⁸ Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, 155-162.

⁹ Selahattin Sulhi Tekinay vd., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2011), 635-642.

ilkeleri ve Hz. Peygamber'in söz ve uygulamaları üzerine kurulmuştur.¹⁰ Manevi kişilik suikastı niteliğindeki her türlü saldırı, bu temel dokunulmazlık ilkesine doğrudan aykırıdır. İslam hukukunun kişiye karşı yapılabilecek saldırıları maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayırdığı dikkate alındığında, manevi saldırıların ihmal edilemeyecek düzeyde önemli bir alan olduğu görülmektedir.¹¹

2.1. Kur'an'da Manevi Kişilik Haklarının Korunması

Kur'an, kişilik haklarının manevi boyutunu ilgilendiren birçok hüküm ve ilke içermektedir. Bunların tamamı, insanların birbirlerinin onur ve saygınlıklarını zedelemesini reddeden bir ahlaki ve hukuki zemine dayanır. Kur'an'da yer alan gıybet, alay etme, kötü lakap takma, iftira, zan ve tecessüs yasağı gibi düzenlemeler manevi kişilik suikastına zemin hazırlayan eylemlerin tümüne yönelik açık yasaklamalar niteliğindedir.¹²

Öncelikle, *"birbirinizin kusurunu araştırmayın, birbirinizi arkadan çekiştirmeyin"*¹³ buyruğu, bireyin özel hayatını ve toplumdaki saygınlığını koruma altına alır.¹⁴ Bu yasak, modern literatürde kişisel verilerin korunması olarak ifade edilen alanın yanı sıra kişinin manevi değerini hedef alan saldırıların en önemli dayanaklarından biridir.

Aynı surenin *"bir topluluk diğerini alaya almasın, kötü lakaplarla anmasın"*¹⁵ buyruğu da kişiyi toplum içinde küçük düşürmeyi ve itibarsızlaştırmayı kesin şekilde yasaklamaktadır.¹⁶ Bu hüküm, manevi kişilik suikastının temel unsurlarından olan aşağılama ve küçültme davranışlarını hem ahlaki hem de hukuki açıdan reddetmektedir.

İftira yasağı ise manevi kişiliğe yönelen en ağır saldırılardan biri olarak Kur'an'da sert bir şekilde kınanmıştır. Namuslu kadınlara iftira atanlar için getirilen cezai düzenleme,¹⁷ toplumdaki itibarı hedef alan asılsız isnatları hem ağır bir suç hem de toplumsal düzeni tehdit eden bir fesat unsuru olarak ifade etmektedir.¹⁸

Kur'an'ın bu hükümleri, modern hukuktaki kişilik haklarının korunması, özel hayatın gizliliği, saygınlık hakkı ve iftira yasağı gibi düzenlemelerle doğrudan örtüşmekte ve manevi kişilik suikastının hukuki mahiyetini açık biçimde göstermektedir.¹⁹ Dolayısıyla Kur'an, suizan, tecessüs, gıybet ve iftirayı yasaklayarak kişinin toplum içindeki haysiyetini ve güvenliğini koruyan güçlü bir ahlâkî çerçeve ortaya koymuştur.

¹⁰ İbn Âşûr, *Makâşidü's-Serî'at'il İslamiyye*, 3/401-410.

¹¹ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7/5591-5600.

¹² Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, 155-160.

¹³ *Kur'an Yolu Meali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014) el-Hucurât 49/12.

¹⁴ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 6/4472-4474.

¹⁵ el-Hucurât 49/11.

¹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4468-4469.

¹⁷ en-Nûr 24/4.

¹⁸ Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme (b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999), 6/13-14.

¹⁹ Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu*, 112-118.

2.2. Hz. Peygamber'in Söz ve Uygulamalarında Manevi Bütünlüğün Korunması

Hz. Peygamber'in birçok hadisinde kişinin şeref ve haysiyetinin korunmasının zorunlu bir sorumluluk olduğu açıkça ifade edilmiştir. *"Müslüman, insanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir"*²⁰ hadisi, manevi saldırıların da maddi saldırılar kadar ciddi bir ihlal olduğunu göstermektedir. Bu temel ilke, manevi kişilik suikastı niteliğindeki eylemlerin İslam'da neden ağır bir hak ihlali olarak görüldüğünü açıklamaktadır.

Ayrıca *"kardeşini küçük görmesi kişiye kötülük olarak yeter"*²¹ anlamındaki hadis, kişiyi toplum içinde değersizleştirmeyi doğrudan yasaklar. Küçük düşürme, alay etme, aşağılamanın manevi kişilik suikastının ana unsurlarından biri olduğu düşünüldüğünde bu hadis önemli bir normatif temeli ortaya koyar.

Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde insanlar hakkında asılsız bilgiler yayılması, toplum içinde huzursuzluk oluşturacak söylentiler çıkarılması veya bir kimsenin itibarının zedelenmesine yönelik davranışlar ciddi şekilde cezalandırılmıştır.²² Bu uygulamalar, manevi saldırıların kamu düzenine yönelik bir tehdit olarak değerlendirildiğini ve hukuki müdahaleye konu olabileceğini göstermektedir.

2.3. Fıkıh Kaynaklarında Manevi Kişiliğin Korunması

Klasik fıkıh kaynakları manevi kişilik suikastı kavramını tek bir terimde toplamamış olsa da bu kavramı oluşturan davranışları ayrıntılı şekilde sınıflandırmıştır. İftira, karalama, küçük düşürme, hakaret, asılsız isnat, kötü zan ve yalan haber yayma gibi fiiller, kişiliğin manevi boyutuna yönelik ihlaller olarak değerlendirilmiş hem dünyevî hem de uhrevî yaptırımlara bağlanmıştır.²³

Fıkıh kaynaklarında yer alan zarar verme yasağı ilkesi, manevi kişilik suikastının hukuki sonucunu belirleyen temel prensiplerden biridir. *"Zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yasaktır"*²⁴ şeklindeki ilke, kişinin manevi bütünlüğünün hiçbir koşulda ihlal edilemeyeceğini ifade eder.²⁵ Bu ilke modern hukukta kişilik haklarının mutlak niteliği ile benzer bir yapıya sahiptir.

Ayrıca kamu düzenini koruma ilkesi de manevi saldırıların fikhî çerçevesini belirler. Çünkü bir kişinin sosyal itibarının zedelenmesi sadece bireysel bir zarar değil toplumun bütününe etkileyen bir fesat unsurudur. Bu nedenle klasik eserlerde toplumu huzursuz eden, fitneye yol

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "İmân", 4.

²¹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Birr", 32.

²² Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Bi Şerh'il Buhârî* (Mısır: Mektebetü's- Selefîyye, 1431), 8/455-457.

²³ Zuhayli, *el-Fıkh'u'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7/5591-5600.

²⁴ Ali Haydar Efendi, *Şerhu'l Kavâidi'l Külliye min Düreri'l Hükkâm Şerhu Mecelleti'l Ahkâm* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017), 73, Md.19.

²⁵ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî (b.y.: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.), "Ahkâm", 17.

açan ve insanların birbirine güvenini sarsan her türlü söylem ve davranış hukukî yaptırıma konu edilmiştir.²⁶

3. Manevi Kişilik Suikastının Türleri

3.1. Bireysel Nitelikli Manevi Saldırılar

Bireysel nitelikli manevi saldırılar, genellikle failin şahsî husumet veya kıskançlık gibi öznel dürtülerinden güç alan ve doğrudan seçilen bir ismi itibarsızlaştırmayı amaçlayan eylemlerdir. Bu saldırılar genellikle bireyin içinde biriken öfke, rekabet duygusu, kıskançlık ve değersizlik hissinin dışa vurum biçimi olarak ortaya çıkar ve hakaret, alay, küçük düşürme, iftira, ima yoluyla lekeleme ve mahrem alanın ihlali gibi pratikler aracılığıyla somutlaşır.²⁷ Sosyal psikolojide bu davranışlar, bireyin kendi kimliğini güçlendirmek için başkasının kimliğini zayıflatma çabası olarak tanımlanır ve itibar aşındırma davranışı başlığı altında incelenmiştir.²⁸

İslam hukukunda bireysel saldırıların hukuki karşılığı, doğrudan ırzın korunması ve kişilik dokunulmazlığı ilkeleriyle ilişkilendirilmiştir.²⁹ Fakihler, kişinin haysiyetine yönelen her fiili yalnızca ahlaki bir kusur değil aynı zamanda müstakil bir kul hakkı ihlali olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, bireyin onuruna yönelik sözlü ve fiilî saldırılar, malvarlığına yönelik gasp ve zarar fiilleriyle aynı ciddiyet düzeyinde ele alınmıştır.³⁰

Klasik kaynaklarda bireysel saldırıların arka planına ilişkin yapılan analizlerde haset, kin ve öfke gibi içsel dürtülerin insanı adım adım zulme sürüklediği ifade edilir. Gazzâlî (ö.505/1111), bu duyguların kontrol altına alınmaması hâlinde kişinin dilinin ve davranışlarının bir başkasının şerefini yıkıcı bir silaha dönüşeceğini belirtir.³¹ Bu yönüyle bireysel manevi saldırı, görünürde küçük bir davranış gibi başlasa dahi hedef alınan kişinin sosyal konumu, mesleki itibarı ve psikolojik bütünlüğü üzerinde derin kırılmalara yol açabilen çok katmanlı bir süreçtir.

3.2. Toplumsal Nitelikli Manevi Saldırılar

Toplumsal nitelikli manevi saldırılar, bireyin bir grup tarafından kolektif olarak hedef alınmasıyla şekillenen, karmaşık ve yıkıcı süreçlerdir. Bu aşamada kişiye yönelik olumsuz imaj, söylenti ve ithamlar, sosyal ağlar ile iletişim kanalları üzerinden organize bir şekilde yayılır. Modern sosyolojide damgalama, ahlaki panik ve toplumsal yargısız infaz kavramlarıyla açıklanan

²⁶ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme es-Serahsî, *el-Mebsûṭ*, thk. Halîl Muhyiddîn el-Meyyis (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993), 24/40; İbrâhîm b. Mûsâ el-Laḥmî el-Gırnâṭî eş-Şâtıḇî, *el-Muvâfaḳât*, thk. Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Ḥasen es-Selmân (b.y.: Dâru İbn 'Affân, 1417/1997), 21/180.

²⁷ Mustafa Çağrı, "İftira", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2000); Ahmet Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 215-234, 7.

²⁸ Melek Çaylak, "Sosyal Kimlik İnşasında Damgalanmanın Rolü", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)* 9/18 (27 Haziran 2023), 1-22,

²⁹ Ayhan Ak, "'Manevi Bütünlük' Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11/22 (Ekim 2013), 209-224, 2.

³⁰ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, ts.), 241-243.

³¹ Hüccetü'l-İslam Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İḥyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 3/ 125-130.

bu olgu, kitle psikolojisinin rasyonel adalet duygusunu nasıl baskı altına aldığını açıkça ortaya koymaktadır.³²

İslam hukukunda toplumsal nitelikli saldırılar, bireysel hak ihlalinin öteye taşın ve fitne kavramı içerisinde değerlendirilen bir bozulma olarak ele alınmıştır. Nemime (söz taşıma), tecessüs (kusur araştırma), suizan (kötü zan) ve bühtan (büyük iftira) gibi kavramlar, özellikle toplum ölçeğinde yayılan manevi saldırıların klasik terminolojisini oluşturur.³³ Kurtubî (ö.671/1273), bu davranışların yaygınlaşmasının toplumun güven duygusunu kökten yıkacağını ve kardeşlik bağlarını çökerteceğini ifade eder.³⁴

Tarihî örnekler bu tür saldırıların ne denli yıkıcı olabileceğini açık şekilde göstermektedir. Hz. Âişe üzerinde gerçekleşen ifk hadisesi, kolektif dedikodunun bir bireyi nasıl savunmasız bırakabildiğinin en çarpıcı örneğidir.³⁵ Söz konusu hadise, yalnızca bir iftira olayı değil, kitle psikolojisinin bireysel aklı nasıl askıya aldığını gösteren tarihsel bir travmadır.

3.3. Kurumsal Nitelikli Manevi Saldırılar

Kurumsal nitelikli manevi saldırılar, bireyin itibarının devlet, medya, akademi veya güçlü örgütsel yapılar aracılığıyla sistematik biçimde hedef alınmasıyla gerçekleşir. Saldırıya maruz kalan kişi çoğu zaman kendisini savunma imkânlarından yoksun kalmakta ve kurumsal yapı karşısında yalnızlaşmaktadır. Bu süreçler, modern yönetim ve iletişim çalışmalarında kurumsal mobbing, bürokratik itibarsızlaştırma ve yapısal dışlama kavramlarıyla açıklanmaktadır.³⁶

İslam hukukunda kamu gücünü elinde bulunduran kimselerin bireyi haksız yere itibarsızlaştırması, sıradan bir ahlaki kusur değil, doğrudan zulüm kapsamında değerlendirilmiştir.³⁷ Mâverdî (ö. 450/1058), yönetim yetkisini kullanan kimselerin kişisel öfke veya çıkarları doğrultusunda insanları karalamasını, kamusal emanete ihanet olarak nitelendirmiştir.³⁸ Fakihler, bu tür saldırıların bireyin sadece sosyal itibarını değil aynı zamanda hukuki güvenliğini ve yaşam alanını da daralttığını belirtmişlerdir.³⁹

Osmanlı uygulamasında, kadı sicillerinde devlet görevlileri tarafından haksız biçimde karalanan veya dışlanan kişilere yönelik şikâyet örnekleri bulunmakta ve bu vakalarda mağdurlar

³² Çaylak, "Sosyal Kimlik İnşasında Damgalanmanın Rolü", 8-9;12-13.

³³ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir 'an 'İktirâfî'l-Kebâir* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1407/1987), 2/225-230.

³⁴ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş (Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Mısriyye, 1384/1964), 16/330-340.

³⁵ en-Nûr, 24/11-20; Buhârî, "Meğâzî", 34; Müslim, "Tevbe", 56.

³⁶ Ahmet Kılıçoğlu, "Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (02 Ekim 1983), 287-294.

³⁷ Ebû'l-Abbâs Taqiyyüddîn Ahmed b. 'Abdilhalîm b. Mecdiddîn 'Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *es-Siyâsetuş-Şer'iyye* (b.y.: y.y., 1418), 14-18.

³⁸ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Başrî el-Mâverdî, *el-Ahkâmû's-Sultânîyye* (Kahire: y.y., ts.), 297-301.

³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 24/40-42; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'af ed-Dimaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *eṭ-Ṭuruḳu'l-Hukmiyye* (b.y.: y.y., ts.), 105-110.

lehine kararlar verildiği görülmektedir.⁴⁰ Bu kayıtlar, kurumsal manevi saldırıların klasik dönemde dahi ciddi bir hukuki sorun olarak ele alındığını göstermektedir.

3.4. Dijital Nitelikli Manevi Saldırılar

Dijitalleşme, manevi kişilik suikastının biçimini kökten değiştirmiştir. Geleneksel toplumlarda sözlü dedikodu ile sınırlı kalan itibarsızlaştırma eylemleri, günümüzde sosyal medya, forumlar ve dijital haber platformları üzerinden küresel ölçekte yayılabilmektedir. Dijital ortamların sunduğu kimliği gizleme kolaylığı, hız ve kalıcılık, manevi saldırıları daha görünmez fakat daha yıkıcı hale getirmiştir. Bu süreç, dijital linç, siber zorbalık ve çevrimiçi itibar suikastı kavramları etrafında şekillenen bir olgu olarak ele alınmaktadır.⁴¹

Klasik fıkıh metinlerinde dijital araçlar bulunmamakla birlikte davranışın özü itibarıyla karşılığı mevcuttur. Bir kişinin arkasından söylenen sözle itibarını zedelemek gıybet, gizli hallerini araştırmak tecessüs, küçük düşürmek ise istihza başlığı altında değerlendirilmiştir. İbn Hacer el-Heytemî (ö.974/1567), bu tür fiillerin kalplerin yıkımına yol açtığını ve maddî zarardan daha ağır sonuçlar doğurabileceğini vurgulamaktadır.⁴²

Bugün dijital dünyada gerçekleşen bu eylemler, klasik fikhî kavramların modern tezahürü niteliğindedir ve fikhî ilkeler çerçevesinde değerlendirildiğinde kul hakkı ihlalinin artık küresel ölçekte çoğalabildiği görülmektedir.

4. Manevi Kişilik Suikastında Kullanılan Yöntemler

4.1. Karalama ve Sistematik İtibarsızlaştırma

Karalama ve sistematik itibarsızlaştırma, bir kimsenin toplum nezdindeki saygınlığını ima, çarpıtma ve bağlamdan koparma gibi yöntemlerle hedef alan örtük bir manevi saldırı türüdür. Bu faaliyetler, öznenin şahsiyeti etrafında planlı bir şüphe atmosferi oluşturarak, bireyin toplumsal itibarını ve güvenilirliğini zamana yayılan bir süreçle zayıflatmayı esas alır.⁴³

İslam hukuk düşüncesinde bu tür davranışlar, insan onurunun korunması ilkesine aykırı kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim, insanların birbirini alaya almasını, küçümsemesini ve kötü lakaplarla çağırmasını açıkça yasaklamıştır.⁴⁴ Bu ayeti tefsir eden Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942), söz konusu yasağın bireysel nezaket sınırını aşan ve toplumsal düzeni korumaya yönelik bağlayıcı bir ilke olduğunu ifade eder.⁴⁵ Klasik fıkıh kaynaklarında karalama fiili, bağımsız bir suç kategorisi hâlinde ele alınmamış, ırzın korunması ve kul hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. İbn Âbidin

⁴⁰ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994), 7/ 221-228.

⁴¹ Batuhan Mumcu, "Dijital Dünyanın Yeni Tehlikesi: Sosyal Medyada İtibar Suikastı", (Erişim 12 Şubat 2026.)

⁴² İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcîr 'an 'İktirâfî'l-Kebâir*, 1/95-101.

⁴³ Sarp Şahankaya, "Karlama Fiilinin Kişilik Hakkının İhlali Kapsamında Değerlendirilmesi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14/2 (31 Aralık 2023), 526-541, 3-4.

⁴⁴ el-Hucurât 49/11.

⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4468-4469.

(ö.1252/1836), bir kimsenin şeref ve haysiyetini zedeleyen sözlerin hukuki sorumluluk doğurduğunu ve ta'zîr cezasını gerektirebileceğini belirtmektedir.⁴⁶

Bu tür saldırıların tarihsel bir örneği, Hz. Nûh'un maruz kaldığı sistematik alay ve tahkirdir. Kur'an-ı Kerîm, kavminin gemi inşa ettiği sırada kendisiyle sürekli alay ettiğini ve onu aklî melekeleri zayıf bir kimse gibi takdim etmeye çalıştığını açıkça bildirmektedir.⁴⁷ Taberî (ö. 310/923), söz konusu ayetin tefsirinde Hz. Nûh'a yöneltilen alay ve küçümsemenin sıradan bir hakaret mahiyetinde olmayıp, onu toplum nezdinde itibarsızlaştırmayı ve manevi şahsiyetini zedelemeyi hedefleyen sistematik bir tutum olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸

Dolayısıyla karalama, İslam hukukunda basit bir ahlaki kusur değil, bireyin onurunu hedef alan ve kul hakkı doğuran ciddi bir ihlal olarak değerlendirilmiştir.

4.2. Asılsız İsnat ve İftira

Asılsız isnat ve iftira, bir kişiye işlemediği bir fiili yüklemek suretiyle onun itibarsızlaştırılmasını amaçlayan en ağır manevi saldırı türüdür. Bu fiil, bir kimseye işlemediği bir suçu isnat etmek suretiyle onun şahsiyetini, toplum içindeki konumunu ve ahlaki itibarını hedef alır.⁴⁹ İslam hukukunda bu tür saldırılar basit bir sözlü zarar ötesinde bireyin namusuna, haysiyetine ve sosyal varlığına yöneltilmiş ağır bir suç olarak değerlendirilmiştir.⁵⁰

Kur'an-ı Kerim'de zina iftirası (kazf) açık şekilde yasaklanmış ve dört şahit getirmeyen kimselere seksen değnek cezası öngörülmüştür.⁵¹ Elmalılı, bu ayetin tefsirinde, cezanın ağırlığının iftiranın fert üzerinde oluşturduğu yıkıcı etkiyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.⁵²

Hadislerde de iftira en ağır kul hakları arasında sayılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s), bir kimsenin şeref ve haysiyetine yönelik asılsız isnatlarda bulunmanın helâk edici büyük günahlar arasında olduğunu bildirmiştir.⁵³ Bu rivayetler, iftiranın bireysel bir günahla sınırlı kalmayıp hukuki ve ahlaki sonuçları ağır olan bir yıkım aracı olarak algılandığını göstermektedir.

Klasik fıkıh kaynaklarında iftira, maddi sonuçların ötesine geçen, ruhsal ve toplumsal yıkıma yol açan bir fiil olarak değerlendirilmiştir. İbn Kudâme (ö.620/1223), iftiranın kişinin hayatını fiilen felce uğratacağını, insanı toplum içinde itibarsız hale getireceğini ve bunun basit bir zarar değil, kalıcı bir sosyal yıkım olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

⁴⁶ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz Ed-Dımaşki İbn Âbidin, *Redd'ul Muhtâr al'ad-Durri Muhtâr Haşiyetu İbn Âbidin* (Beyrut: Dar'ul Ma'rife, 2015), 4/59-63.

⁴⁷ Hûd 11/38.

⁴⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Türkî (b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001), 12/ 405-410.

⁴⁹ Çağrı, "İftira", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2000. 522-523.

⁵⁰ Beşir Babayigit, "İslam Ve Osmanlı Ceza Hukukunda Kazf Suçu", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/3-4 (01 Aralık 2018), 313-392, 2.

⁵¹ en-Nûr 24/4.

⁵² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/ 3479-3482.

⁵³ Buhârî, "Vasâyâ", 24; Muslim, "İmân", 38.

⁵⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Mısır: Mektebetü'l-Kahire, 1969), 12/ 308-311; 382-390.

Hız. Âişe'ye yönelik gerçekleşen ifk hadisesi, asılsız isnadın tarihsel açıdan en çarpıcı örneğidir. Bu olay, yalnızca masum bir insanın itibarını değil, bir toplumun vicdanını derinden yaralamış, Kur'an-ı Kerim bu hadise üzerine inmiş ayetlerle iftiranın mahiyetini ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur.⁵⁵

Kısaca iftira ve asılsız isnat, İslam hukukunda yalnızca sözlü bir saldırı olarak sınırlı kalmayıp ferdin varlığını, ailesini ve sosyal kimliğini hedef alan ağır bir manevi suç olarak kabul edilmiştir.

4.3. Alay ve Tahkir

Alay ve tahkir, bireyin sosyal itibarını dolaylı biçimde zedelemeye yönelik çoğu zaman doğrudan fiziki zarar içermeyen fakat psikolojik ve toplumsal etkileri derin olan manevi saldırı biçimleridir.⁵⁶ Bu fiiller, kişinin şahsının yanı sıra toplum içindeki temsil değerine de yönelir ve zamanla bireyin sosyal görünürlüğünü ve kamusal güvenilirliğini aşındırır.

Kur'an-ı Kerim, alay kültürünü açık ve kesin bir biçimde yasaklayarak bu davranışı yalnızca bireysel bir ahlâk problemi olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzeni tahrip eden yapısal bir tehdit olarak nitelendirmiştir: *"Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin..."*⁵⁷ Klasik tefsirlerde bu ayetin, bireyin şeref ve haysiyetinin korunmasının toplumsal barışın temel şartı olarak ortaya koyduğu vurgulanmıştır.⁵⁸

Fıkıh kaynaklarında tahkir ve hakaret fiilleri, insan onuruna doğrudan kasteden davranışlar arasında değerlendirilmiştir. Mümine eziyet vermenin fiziksel zararlarla sınırlı olmadığı, sözle ve ima yoluyla gerçekleştirilen aşağılamaları da kapsadığı ifade edilmiştir.⁵⁹ Benzer şekilde Gazzâlî, alay ve küçük düşürmenin kalpte kin ve sosyal çözülmeye yol açtığını ifade ederek bu tür fiilleri büyük ahlâkî suçlar arasında saymıştır.⁶⁰

Bu yönüyle aşağılama ve alay, sadece bireysel bir incitme değil, bireyin kamusal varlığını sistematik biçimde zedeleyen, süreklilik kazanması halinde açık bir itibarsızlaştırma mekanizmasına dönüşen manevi saldırı türü olarak değerlendirilmelidir.⁶¹

4.4. Mahremiyetin İhlali ve Gizliliğin İfşası

Mahremiyetin ihlali, bireyin özel hayat alanına izinsiz müdahale edilmesi suretiyle gerçekleştirilen, psikolojik ve sosyal etkileri ağır olan manevi saldırı türlerinden biridir. Bu tür

⁵⁵ en-Nûr 24/11-20.

⁵⁶ Fatıma l'yâd Hamza, *Edrâr-ul Ma'neviyye alâ'l Ustrati ve Subulu Rafihâ* (Kerbela Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 160.

⁵⁷ el-Hucurât 49/11.

⁵⁸ Ebû 'Abdillâh Faḥrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb* (Beyrut: Dâru l'İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 28/107-110; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* 6/ 3479-3482

⁵⁹ Muhammed b. Sâlih İbn Useymîn, *Şerhu Riyâdi's-Şâlihîn* (Riyad: Dâru'l Vatan, 1431), 2/512.

⁶⁰ Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*, 3/152-155.

⁶¹ Ak, "Manevi Bütünlük Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili", 13.

saldırıları, kişinin dış dünyadaki itibarının yanı sıra iç huzurunu, güven duygusunu ve insan onuruna ilişkin algısını da doğrudan zedelemektedir.⁶²

İslam hukukunda bu alanın temel normu tecessüs yasağıdır. Kur'an'da açık biçimde *"Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın"*⁶³ buyurularak mahremiyetin dokunulmazlığı normatif bir ilke hâline getirilmiştir. Klasik tefsirlerde bu ayetin, bireyin iç dünyasının da hukukî ve ahlâkî bir koruma alanı içinde değerlendirildiği özellikle vurgulanmıştır.⁶⁴

Kurtûbî, söz konusu yasağın yalnızca fiilî casuslukla sınırlı olmadığını, başkalarının kusurlarını araştırmak, gizli görüşmelerini izlemek ve özel bilgilerini ifşa etmek gibi davranışların tamamını kapsadığını belirtir. Ona göre mahremiyet ihlali, insan haysiyetini zedeleyen en ağır ahlâkî suçlardan biri olarak değerlendirilmiş ve bu fiilin yaygınlaşması, toplumda güvensizliğin kurumsallaşmasına yol açan bir fitne unsuru sayılmıştır.⁶⁵

Bu çerçevede mahremiyetin ihlali, İslam hukukunda salt bireysel bir sınır ihlalinin ötesinde insan onurunu koruyan toplumsal sözleşmenin ihlali olarak görülmüş ve manevi kişilik suikastının en yıkıcı biçimlerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁶⁶

4.5. Manipülatif Bilgi Üretimi ve Medya Yoluyla Çarpıtma

Manipülatif bilgi üretimi, hakikatin bilinçli biçimde tahrif edilmesi, bağlamından koparılması veya eksik aktarılması yoluyla birey ya da kurumların itibarının zedelenmesini amaçlayan manevi saldırı yöntemidir. Bu yöntem, özellikle modern kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte görsel ve işitsel materyallerin kolayca yeniden kurgulanabilmesi sayesinde daha yıkıcı bir boyut kazanmıştır.⁶⁷

İslam düşüncesinde kizb (yalan), tahrîf (anlamı bozma) ve tedlîs (aldatma) kavramları, bilginin bilinçli biçimde çarpıtılmasını ifade eden temel ahlâkî ve hukukî yasaklar arasında yer alır. Kur'an, haber aktarımında dikkatsizliği ağır bir şekilde uyarmış ve *"fasık bir kimse size bir haber getirdiğinde araştırın"*⁶⁸ buyurarak doğrulama yükümlülüğünü esas kılmıştır. Taberî bu ayeti tefsir ederken yanlış veya eksik bilginin bireyler arasında telafisi güç zararlar doğurabileceğini özellikle vurgulamıştır.⁶⁹

Hz. Peygamber'in *"Kim benim adıma kasten yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın"*⁷⁰ hadisi, bilginin bilinçli biçimde çarpıtılmasını en ağır ahlâkî suçlardan biri olarak

⁶² Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem", 8-10.

⁶³ el-Hucurât 49/12.

⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*, 21/364-372.

⁶⁵ Kurtûbî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'ân*, 16/330-340.

⁶⁶ Benî Âmir, *İgtiyâlü's-Şahsiyyeti'l-Ma'neviyye min Manzûri'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 79.

⁶⁷ Dilara Zorlutuna, "Kişilik Hakkı Kapsamında Şeref ve Haysiyet Kavramı İle Şeref Ve Haysiyete Saldırıda Hukuka Aykırılık Unsuru", *Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/2 (01 Aralık 2024), 395-433,5;10.

⁶⁸ el-Hucurât 49/6.

⁶⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*, 21/348-352.

⁷⁰ Buhârî, "İlim", 38; Müslim, "Mukaddime", 2.

konumlandırmıştır. Bu ilke, klasik dönemde sadece dinî rivayetlerle sınırlı görülmemiş, toplum düzenini bozan her türlü kasıtlı yanlış bilgilendirme faaliyetine teşmil edilmiştir.⁷¹

Bu çerçevede manipülatif medya pratikleri, İslam hukuk ve ahlâk anlayışında toplumsal güveni zedeleyen ve manevi kişilik suikastını kurumsallaştıran ciddi bir zarar türü olarak ele alınmıştır.

4.6. Sosyal Dışlama ve İzolasyon

Sosyal dışlama ve izolasyon, bireyin bilinçli biçimde sosyal ilişki ağlarından koparılması, toplumsal etkileşim alanlarının daraltılması ve kamusal görünürliğünün sistematik olarak sınırlandırılması şeklinde ortaya çıkan bir manevi saldırı yöntemidir.⁷²

İslam hukuk düşüncesinde sosyal dışlama, temelde zarar verme yasağı (*lâ darar ve lâ dirâr*) ilkesi çerçevesinde ele alınmıştır. Klasik fıkıh kaynaklarında, bir kimsenin meşru bir hukukî gerekçe olmaksızın cemaat hayatından koparılması zulüm kapsamında değerlendirilmiş, bu tür uygulamaların kamu düzenini zedelediği ifade edilmiştir. İbn Teymiyye (ö.728/1328), *es-Siyâsetü's-Şer'îyye* adlı eserinde, toplumsal birlikteliği bozan keyfî dışlamaların şer'î meşruiyetinin bulunmadığını, cezalandırmanın ancak açık ve ispat edilebilir hukuki gerekçelere dayanabileceğini vurgulamıştır.⁷³

Kur'an-ı Kerim'de müminler arası ilişkilerin temelini kardeşlik olduğu belirtilmiş⁷⁴ ve herhangi bir kimsenin haksız yere toplumdan soyutlanmasına zemin hazırlayan davranışlar açıkça kınanmıştır. Fahreddin er-Râzî (ö.606/1210), bu ayetin tefsirinde, topluluk içinden bir kimsenin haksız yere dışlanmasının yalnızca bireysel bir zarar değil, ümmet bilincini zedeleyen toplumsal bir bozulma olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵

Bu bağlamda sosyal dışlama ve izolasyon, İslam hukuk ve ahlâk anlayışında bireysel bir hak ihlaliyle sınırlı görülmemiş, kamu düzenini ve toplumsal barışı tehdit eden yapısal bir zulüm biçimi olarak değerlendirilmiştir.⁷⁶

5. Manevi Kişilik Suikastının Tarihsel Temelleri

İslam hukukunda manevi kişilik suikastı, modern bir sorundan ziyade Kur'an'ın temel kıssalarında işlenen köklü bir olgudur. Bu kıssalar, masum bireylerin maruz kaldığı asılsız isnatları, itibar saldırılarını ve toplumsal linç girişimlerini sadece tarihsel birer vakıa olarak değil, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla da gözler önüne sermektedir. İtibar suikastının tarihsel

⁷¹ el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 1/199-204.

⁷² İbrahim Muhammed Fendî Benî Âmir, "Mefhûm ve Esbâb İgtiyâl-uş Şahsiyye fî Şer'îati'l İslâmîyye", (Aralık 2024), 9-11.

⁷³ İbn Teymiyye, *es-Siyâsetu's-Şer'îyye*, 65-68.

⁷⁴ el-Hucurât 49/10.

⁷⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 28/106.

⁷⁶ Ak, "Manevi Bütünlük Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili", 13-14; Benî Âmir, "Mefhûm ve Esbâb İgtiyâl-uş Şahsiyye fî Şer'îati'l İslâmîyye", 10-13.

kökenlerini somutlaştırmak adına Hz. Yusuf, Hz. Meryem ve Hz. Âişe (İfk Hadisesi) kıssaları ile İslam tarihindeki bazı örnek vakalar, fikhî ve ahlaki boyutlarıyla incelenecektir.

5.1. Hz. Yusuf Kıssası

Kur'an'da en uzun ve en dramatik manevi suikast örneği Hz. Yusuf'un hayatıdır. Bu kıssa, bir insanın kişiliğinin önce aile içinde, sonra toplumsal çevrede, ardından siyasi otoritede nasıl farklı yöntemlerle hedef alındığını göstermesi bakımından benzersizdir. Manevi suikast bağlamında bu kıssa, çok katmanlı saldırı modelinin ilk örneklerinden biri olarak ele alınmaktadır.

İlk aşamada kıskançlık, karakter suikastının psikolojik çekirdeğini oluşturur. Hz. Yusuf'un kardeşleri, babaları Hz. Yakub'un ona duyduğu sevgi üzerinden hastalıklı bir rekabet ilişkisi geliştirir. Bu rekabet, Yusuf'u yalnızca maddi anlamda ortadan kaldırma planına değil, aynı zamanda babanın zihninde ve toplumun gözünde değersizleştirme çabasına dönüştürür. "*Yusuf'u kurt yedi*"⁷⁷ iddiası, bilinçli bir algı üretimi ve sahte delil kurgusudur.⁷⁸

İkinci aşamada Hz. Yusuf'un maruz kaldığı manevi saldırı, Züleyha'nın cinsel isnadıyla yeni bir boyut kazanır. Bu isnat yalnızca bireysel bir suçlama değil, aynı zamanda güç eşitsizliğiyle desteklenen bir itibarsızlaştırma girişimidir. Hz. Yusuf'un ahlaki tutumu çarpıtılarak suç onun üzerine yüklenmek istenmiştir. Hz. Yusuf'un "*Ben nefsimi temize çıkarmam*" diyerek gösterdiği ahlaki tutum, Züleyha tarafından çarpıtılmış, suçlama Yusuf'un üzerine yıkılmak istenmiştir.⁷⁹ Klasik dönem müfessirleri, burada cinsel isnadın devrede olduğunu ve bu tür suçlamaların bireyin onurunu kalıcı biçimde zedeleyen en ağır manevi saldırılardan sayıldığını belirtmiştir.⁸⁰

Bu saldırı kısa sürede bireysel bir isnattan toplumsal dedikoduya dönüşmüştür. Şehirdeki kadınların olaya müdahil edilmesi, karalamanın kolektif bir algı üretimine evrildiğini göstermektedir. Züleyha'nın düzenlediği toplantı ise isnadın sosyal meşruiyet kazanmasına yönelik bilinçli bir strateji olarak değerlendirilmiştir.⁸¹

Süreç üçüncü aşamada hukuki sonuç doğurmuş, Hz. Yusuf suçsuz olmasına rağmen toplumsal baskı sebebiyle hapsedilmiştir. Böylece manevi suikast, kurumsal güç tarafından fiilî bir yaptırıma dönüşmüştür. Bu örnek, itibar saldırılarının yalnızca bireysel değil, kamusal sonuçlar da doğurabileceğini gösteren tarihsel bir model niteliğindedir.⁸²

5.2. Hz. Meryem Örneği

Hz. Meryem'in maruz kaldığı manevi saldırı, İslam geleneğinde en çarpıcı itibar suikastı örneklerinden biridir. Saldırı, yalnızca bireysel bir isnat değil, dönemin dinî ve toplumsal kabullerinin bir kadın üzerinde oluşturduğu kolektif baskıdır. Hz. Meryem'in hamile olarak

⁷⁷ Yûsuf 12/17.

⁷⁸ Mustafa Çağrı, "İftira", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2000. 522-523.

⁷⁹ Yûsuf 12/23-25.

⁸⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/437-445.

⁸¹ Yûsuf 12/30-22.

⁸² Zorlutuna, "Kişilik Hakkı Kapsamında Şeref ve Haysiyet Kavramı ile Şeref ve Haysiyete Saldırıda Hukuka Aykırılık Unsuru", 7;35.

toplum karşısına çıkması, mevcut değer yargıları içinde açıklanamadığından, iffetine yönelik yaygın bir suçlamaya dönüşmüştür.

Kur'an, bu isnadı açıkça büyük bir iftira olarak nitelemiştir.⁸³ Toplumun bir kısmı Hz. Meryem'e iffetsizlik isnat ederek onu sosyal ölümün eşğine kadar sürüklemiştir. Hz. Meryem'in dile getirdiği "*Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim*"⁸⁴ sözleri, bir insanın maruz kaldığı manevi baskının psikolojik ağırlığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu beyan, manevi saldırının birey üzerindeki psikolojik etkisini göstermektedir. Klasik müfessirler, söz konusu isnadı yalnızca ahlaki bir suçlama değil, toplumun kendi normlarını koruma refleksiyle geliştirdiği kolektif bir dışlama biçimi olarak değerlendirmiştir.⁸⁵

Hız. Meryem'in maruz kaldığı manevi suikast, toplumsal linç kültürünün kadın üzerinden nasıl şekillendiğine dair tarihsel bir ibret vesikasıdır. Klasik müfessirler, Hz. Meryem'e yapılan isnadın ahlaki bir saldırının ötesinde toplumun kendi normlarını muhafaza etmek adına kurban seçme davranışı olduğuna işaret eder.⁸⁶ Bu açıdan Hz. Meryem kıssası, toplumsal algının kolektif yargısız infaz ve bireyi toplumsal dışlanmaya mahkûm etme eğiliminin tarihsel bir göstergesidir.

Hadisenin en dikkat çekici yönü, ilahî müdahalenin mucize yoluyla gerçekleşmesidir. Hz. İsa'nın beşikte konuşarak annesinin masumiyetini ilan etmesi,⁸⁷ itibarın ilahî tasdikle iade edildiğini göstermektedir. Bu örnek, toplumsal iftiraların yıkıcı niteliğini ve bazen masumiyetin beşerî imkânlarla ispatının ne denli güç olabileceğini ortaya koymaktadır.

5.3. Hz. Âişe ve İfk Hadisesi

İfk hadisesi, manevi suikastın İslam tarihindeki en öğretici örneklerinden biridir. Hz. Âişe'nin organize bir karalama sürecinin hedefi hâline gelmesi, bireysel bir isnadın kısa sürede toplumsal krize dönüşebileceğini göstermiştir.

Olayın arka planında münafıkların siyasi hesapları bulunmaktadır. Abdullah b. Übeyy liderliğindeki grup, İslam toplumu içerisindeki sosyal güveni sarsmak için Hz. Peygamber'in eşini hedef almış, böylece toplumsal güven mekanizmasını içeriden yıkmayı amaçlamıştır.⁸⁸ Dolayısıyla bu hadise, bireyin haysiyetini hedef alarak aslında toplumun genel huzurunu ve siyasî otoriteyi zayıflatmayı amaçlayan sistematik bir itibar suikastı niteliğindedir.

⁸³ en- Nisâ 4/156.

⁸⁴ Meryem 19/23.

⁸⁵ Benî Âmir, *İgtiyâlû's-Şahsiyyeti'l-Ma'neviyye min Manzûri'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 28-29.

⁸⁶ Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr ez-Zemaḥşerî, *el-Keşşâf 'an Ḥaḳâiki Gavâmiḳi't-Tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407), 3/11-12.

⁸⁷ Meryem 19/29-30.

⁸⁸ Buhârî, "Meḡâzî", 32.

Hız. Âişe'nin yaşadığı derin üzüntü ve içine kapanma hâli, manevi saldırının birey üzerindeki psikolojik etkisini ortaya koymaktadır.⁸⁹ Sürecin Müslüman toplum içinde de karşılık bulması ise, iftiranın kolektif bir krize dönüşebildiğini göstermiştir.

Kur'an'ın doğrudan olaya müdahale ederek Hız. Âişe'nin masumiyetini ilan etmesi, vahyin tarihinde bir şahsiyet suikastına verilen en açık ve en kapsamlı tepkidir. Ayetlerde iftirayı yayanların büyük bir günahın taşıyıcıları olduğu, bu fiilin hem toplumsal hem hukuki hem de ahlaki sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir.⁹⁰ Bu vaka, doğrulanmamış bilginin yayılmasının ve toplumsal önyargıların birleşmesinin şahsiyet haklarını nasıl savunmasız bırakabileceğini gösteren tarihî bir örnektir.

5.4. Diğer Peygamberler, Sahabe ve İslam Âlimlerine Yönelik Manevi Suikastlar

Kur'an kıssaları ve İslam tarihi, birçok peygamber ve sahabenin sistematik manevi saldırılara maruz kaldığını aktarır. Nitekim bu konudaki örnekler, manevi suikastın sadece modern döneme özgü bir olgu olmadığını, aksine insanlık tarihinin her evresinde karşımıza çıkan sistematik bir sindirme yöntemi olduğunu teyit etmektedir.

Peygamberlerin tevhid mücadelesinde karşılaştıkları engeller sadece fiziksel şiddetle sınırlı kalmamış, şahsiyetlerine yönelik ağır ithamlar da bu sürecin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Örneğin Hız. Nuh'un mecnun, sapık veya aşağılık gibi vasıflarla tahkir edilmesi, ferdi toplum nazarında değersizleştirerek mesajını etkisiz kılmayı amaçlayan kolektif bir dışlama biçimidir.⁹¹ Bu tür sıfatlar, bugün itibarsızlaştırıcı söylem olarak nitelenen dilin tarihteki ilk yansımalarıdır. Benzer şekilde Firavun'un, Hız. Musa'yı toplumu bölmek ve bozgunculuk çıkarmakla itham etmesi,⁹² siyasî otoritenin kendi varlığını korumak adına muhalif figürleri kamu düzeni düşmanı olarak yaftalamasının kadim bir örneğini teşkil eder. İsrailoğulları'nın kullandığı büyücü nitelmesi ise hem mucizenin hakikatini gölgelemeye hem de peygamberin ilmî ve dinî otoritesini sarsmaya yönelik bilinçli bir itibarsızlaştırma taktiğidir. Hız. Şuayb'ın aklî melekelerinin sorgulanması ve büyülenmiş gibi isnatlara maruz kalması da toplumun, kurulu düzeni sarsan liderleri psikolojik bir yaftalamayla saf dışı bırakma çabasının bir tezahürüdür.⁹³

İtibar suikastları, nübüvvet döneminden sonra sahabe ve İslam âlimlerini de kapsayacak şekilde sistematik bir hal almıştır. Özellikle Hız. Osman'ın hilafetinin son yıllarında yoğunlaşan akraba kayırma ve kamu malını israf iddialarının, toplumsal huzursuzluk çıkarmak amacıyla kurgulanan dezenformasyon faaliyetleri olduğu tarihî verilerle sabittir.⁹⁴ Benzer şekilde Hız. Ali'nin, Haricîler tarafından dinî hükümleri terk etmekle yaftalanması, manevi suikastın yalnızca

⁸⁹ Ebû Muhammed 'Abdumelik b. Hişâm el-Hımyerî İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Muştafâ es-Sakka v.dğr. (Mısır: Mektebetu Muştafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1375/1955), 2/299-304.

⁹⁰ en-Nûr 24/11-20.

⁹¹ eş-Şuarâ 26/110-116.

⁹² el-Mü'min 40/26.

⁹³ Hûd 11/87.

⁹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eş-Taberî, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk ve Şılatu Târîh eş-Taberî* (Beyrut: Dâru't-Turâş, 1387/1967), 4/350-360.

ferdi hedef almadığını, aynı zamanda siyasi ve dinî meşruiyeti sarsmak için kullanılan stratejik bir silaha dönüştüğünü kanıtlar.⁹⁵ Bu vakalar, şahsiyet haklarına saldırıların bir yönetim krizine ve toplumsal çatışmaya nasıl zemin hazırlayabildiğinin en çarpıcı tarihsel tezahürleridir.

Şahsiyeti hedef alan bu sistematik saldırılardan İslam düşünce tarihine yön veren büyük âlimler de azade kalmamıştır. İmam Mâlik'in (ö.179/795) fikhî bir içtihadı sebebiyle fitne çıkarmakla itham edilip fiziksel (kırbaç cezasına) ve manevi eziyete maruz bırakılması,⁹⁶ ilmi otoritenin siyasi baskıyla itibarsızlaştırılmaya çalışılmasının trajik bir yansımasıdır. Benzer şekilde İmam Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) mihne süreci boyunca bir isyancı gibi nitelenerek kamuoyu nezdinde itibarının sarsılmak istenmesi,⁹⁷ manevi suikastın devlet eliyle yürütülen kurumsal bir baskı aracına dönüşebileceğini göstermektedir. Bu vakalar, ilmi şahsiyetlerin sadece bedenlerinin değil, toplum üzerindeki manevi etkilerinin de itibarsızlaştırma yoluyla yok edilmek istendiği birer ilmî kırım girişimi niteliğindedir.

6. Dijital Çağda Manevi Kişilik Suikastı

Dijital iletişim çağında manevi kişilik suikastı, klasik dönemlere kıyasla çok daha hızlı, yaygın ve kalıcı bir nitelik kazanmıştır. Sosyal medya algoritmaları doğrulanmamış bilgileri kısa sürede geniş kitlelere ulaştırmakta, içerik kaldırılmış olsa dahi dijital arşivler ve algı kalıcılığı sebebiyle bireyin mesleki ve sosyal itibarı üzerinde uzun vadeli zararlar oluşmaktadır. Bu durum, Kur'an'ın "*fasık bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın*"⁹⁸ uyarısının güncel bir tezahürüdür.

Dijital ortamda oluşturulan imaj, çoğu zaman kişinin gerçek kimliğinin yerini almakta, yüzeysel göstergeler üzerinden şekillenen algı, hüsn-i zan, mahremiyetin korunması ve tecessüs yasağı gibi temel ilkelerle çatışmaktadır. Topluluk psikolojisi ve anonimlik, doğrulanmamış bilgilerin kolektif biçimde yayılmasına zemin hazırlamakta, bu durum tarihsel olarak ifk hadisesinde görülen söylenti yayılımını hatırlatmaktadır.⁹⁹ Nûr suresinin 11-20. ayetleri, toplu iftiranın birey ve toplum üzerindeki yıkıcı etkisini ortaya koyarak dijital linçlerin fikhî değerlendirmesine ışık tutmaktadır.¹⁰⁰

Dijital içeriklerin kalıcılığı, manevi suikastın en ayırt edici yönüdür. Fıkhta zararın devamı hâlinde sorumluluğun da devam edeceği kabul edildiğinden, içerik silinse dahi failin kul hakkı ve ta'zîr sorumluluğu ortadan kalkmaz. Nitekim modern fıkıh çalışmalarında algoritmaların zararlı içeriğin yayılmasındaki rolü de sorumluluk bağlamında ele alınmaktadır.¹⁰¹

⁹⁵ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk. 'Umar 'Abdusselâm Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1417/1997), 2/285-288.

⁹⁶ Ebû'l-Faḍl 'İyâḍ b. Mûsâ el-Yaḥsubî el-Kâḍî 'İyâḍ, *Tertîbu'l-Medârik ve Taḳrîbu'l-Mesâlik*, thk. İbn Tâvîṭ et-Tancî vd. (Mağrib: Maṭba'atu Fuḍâle, 1385/1965-1403/1983), 1/188-191.

⁹⁷ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A'îlâmi'n-Nubelâ*, thk. Su'ayb el-Arnâvut (b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985), 11/316-325.

⁹⁸ el-Hucurât 49/6.

⁹⁹ Buhârî, "Meğâzî", 32; Müslim, "Tevbe", 56.

¹⁰⁰ Râzî, *Mefâtiḥu'l-Gayb*, 10/14-15; 11/38-39; İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/96; 3/5-6.

¹⁰¹ Benî Âmir, *İgtiyâlü's-Şahsiyyeti'l-Ma'neviyye min Manzûri'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 62-64.

Sosyal medyada gıybet, alay ve mahremiyet ihlalleri çoğu zaman eleştiri veya mizah adıyla meşrulaştırılmaktadır. Oysa “birbirinizin kusurunu araştırmayın”¹⁰² ve “bir kısmınız diğerini alaya almasın”¹⁰³ emirleri, dijital teşhir ve tahkir pratiklerinin açıkça yasaklandığını göstermektedir. Anonimlik sorumluluğu görünmez kılssa da fail tespit edildiğinde cezai ve kul hakkı yükümlülüğü geçerliliğini korumaktadır.¹⁰⁴

Dijital mecralardaki itibar suikastlarında failin tespiti, log kayıtları, IP adresleri ve ekran görüntüleri gibi dijital deliller üzerinden şekillenmektedir. İslam yargılama hukukunda bu veriler, tahrif edilmediği müddetçe hükme esas teşkil eden beyyine (delil) kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim *Mecelle*’de yer alan “*Hatt-ı mâruf ile olan yazı, söz gibidir*” (md. 1606) kaidesi, günümüz dijital yazışmaların ispat vasıtası sayılmasına fikhî zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, teknik bilirkişi raporlarıyla belgelenen dijital izler Abdülkadir Udeh’in (ö.1954) de vurguladığı üzere, tazir suçlarının sübutunda birer emare ve beyyine mahiyetinde kabul edilmelidir.¹⁰⁵ Dolayısıyla siber veriler, *Mecelle*’nin “*Zarar izale olunur*” (md. 20) ilkesi uyarınca, manevi şahsiyete yönelik saldırıların tespitinde adalet hizmet eden modern ispat unsurlarıdır.

Dolayısıyla dijital çağ, manevi kişilik suikastını hız, yaygınlık ve kalıcılık bakımından ağırlaştırmış, İslam hukukunun mahremiyet, delil, kul hakkı ve kamu düzeni ilkelerinin dijital zeminde daha sistematik uygulanmasını gerekli kılmıştır.

7. İslam Hukukunda Manevi Kişilik Suikastının Hukukî Niteliği

İslam hukukunda manevi kişilik suikastı, modern bir terim olarak yer almasa da bu fiili oluşturan tüm eylemler fıkıh doktrininde tanımlanmış ve hukuki yaptırımlara bağlanmıştır. Bu kavram, modern hukuktaki itibar zedelenmesi ve manevi tazminat gibi kategorileri kapsayan, ancak ahlaki boyutuyla daha geniş bir çerçeveyi temsil eden bir yapıya sahiptir. İslam hukukçuları, bireyin ırzını, can ve mal varlığı gibi dokunulmaz kabul ederek bu alana yönelik her türlü saldırıyı din, akıl ve toplum düzeni açısından ağır bir ihlal olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁶

7.1. Günah Boyutu

İslam’ın kişilik haklarını ahlaki düzlemde ele alışının en temel kaynağı Kur’an-ı Kerim’dir. Hucurât suresinin 11-12. ayetlerinde müminlerin birbirini alaya almaması, küçümsememesi, kötü lakaplarla anmaması, zanna kapılmaması, insanların gizli hâllerini araştırmaması ve gıybet etmemesi kesin bir dille yasaklanmıştır. Elmalılı bu ayetleri tefsir ederken, kişilik onuruna yönelen her türlü söz ve davranışın toplumsal birlik duygusunu yok eden bir ahlâkî fesat olarak

¹⁰² el-Hucurât 49/12.

¹⁰³ el-Hucurât 49/11.

¹⁰⁴ Benî Âmir, *İgtiyâlû’s-Şahsiyyeti’l-Ma’neviyye min Manzûri’l-Fıkhî’l-İslâmî*, 40-42; Emine Gümüş Böke, “İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet)”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (01 Ocak 2016), 247-250.

¹⁰⁵ Abdülkadir Udeh, *et-Tesrî’u’l-Cinâî* (Beyrut: Müesseset’ur-Risâle Nâsirûn, 2013), 1/405.

¹⁰⁶ Zuhayli, *el-Fıkhû’l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7/5592; İ’yâd Hamza, *Edrâr-ul Ma’neviyye alâ’l Usrati ve Subulu Rafihâ*, 32-35; Benî Âmir, “*Mefhûm ve Esbâb İgtiyâl-uş Şahsiyye fî Şer’iati’l İslamiyye*”, 5-8.

değerlendirildiğini belirtmiştir.¹⁰⁷ Taberî de bu ayetlerin yorumunda söz konusu yasakların yalnızca bireysel kırılanlıklarla ilgili olmadığını, bilakis toplumsal düzeni sarsan fiiller olarak görüldüğünü ifade eder.¹⁰⁸

Hadis literatüründe de hakaret, gıybet ve iftira kebâir arasında sayılmıştır. İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir*'de müminin ırzına dil uzatmayı ve haksız isnadı büyük günahlar kapsamında değerlendirmiştir.¹⁰⁹ Bu çerçevede manevi kişilik suikastı oluşturan sözlü saldırılar, basit edep ihlalleri değil, ağır ahlaki suçlardır.

Fakihler, manevi suikast niteliğindeki fiillerin günah yönünü açıklarken özellikle üç temel noktaya dikkat çekerler. İlk olarak, bu tür davranışlar kalpleri bozan ve toplumun iç dokusunu çürüten en hızlı fitne unsurlarıdır. Fakihlerin bu fiilleri büyük günah saymasının temelinde, bireyin onurunun (ırz) korunmasının beş temel esastan biri olan nefsin ve dinin korunmasıyla doğrudan ilişkili olması yatar. Özellikle dijital mecralardaki tecessüs ve gıybetin, müminler arasındaki güven akdini bozarak toplumsal bir çözülmeye (fitne) yol açması, hukuki yaptırımın temel gerekçesi kılınmıştır.¹¹⁰

İkincisi, bu günahların telafisi oldukça güçtür. Bir insanın malı çalınırsa yerine konulabilir. Fakat itibarı, onuru ve toplumdaki saygınlığı zedelendiğinde bunun maddi bir karşılıkla giderilmesi çoğu zaman mümkün değildir.¹¹¹ Bu bağlamda manevi saldırılar, doğurduğu zararın kalıcılığı ve ölçülemezliği nedeniyle diğer mülkiyet ihlallerinden daha ağır bir cürüm olarak nitelendirilmiştir.¹¹²

Üçüncüsü, bu fiiller kul hakkı kapsamına girdiği için uhrevî sorumluluğu en ağır günahlar arasında yer alır. Kul hakkı Allah tarafından doğrudan affedilmez, affın gerçekleşmesi mağdurun rızasına bağlıdır. Bu nedenle iftira, hakaret, gıybet veya karalama gibi eylemler, yalnız dünyevi değil ahiret sorumluluğu açısından da en tehlikeli fiillerden sayılmıştır.¹¹³

Bu bütünlük içinde değerlendirildiğinde manevi kişilik suikastı, İslam ahlak ve hukukunda basit bir sosyal kusur değil, toplumsal düzeni bozan, telafisi güç zararlar doğuran ve ağır uhrevî sorumluluk içeren bir fiil olarak değerlendirilmiştir.

7.2. Ceza Boyutu

İslam ceza hukukunda manevi kişilik suikastı niteliğindeki fiiller farklı suç kategorileri içinde değerlendirilmiş, bunların en önemlisi kazf (zina iftirası) olmuştur. Kur'an'da dört şahit olmaksızın zina isnadında bulunan kimse için seksen değnek had cezası öngörülmüş,¹¹⁴ Elmalılı,

¹⁰⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4468-4470

¹⁰⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili 'Âyi'l-Kur'ân*, 21/ 364-373.

¹⁰⁹ İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir 'an 'İktirâfi'l-Kebâir*, 1/90-101.

¹¹⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'ân*, 16/ 330-340; Benî Âmir, "Mefhûm ve Esbâb İgtiyâl-uş Şahsiyye fî Şer'ati'l İslamiyye", 14.

¹¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/551-554.

¹¹² I'yâd Hamza, *Edrâr-ul Ma'neviyye alâ'l Usrati ve Subulu Raf'ihâ*, 46.

¹¹³ Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*, 3/ 103-115; İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir 'an 'İktirâfi'l-Kebâir*, 1/101-105.

¹¹⁴ en-Nûr 24/4.

bu cezanın ağırlığını iftiranın bireysel onuru ve toplumsal ahlâkı tehdit etmesine bağlamıştır.¹¹⁵ Bu sebeple kazf, fakihlerce had gerektiren sabit suçlar arasında kabul edilmiştir.¹¹⁶

Had cezası gerektirmeyen sövme, gıybet ve tahkir gibi manevi saldırılar, İslam hukukunda toplumun genel ahlakını ve bireyin huzurunu korumak amacıyla ta'zir suçları olarak değerlendirilmiştir. Ta'zir cezaları hâkimin toplumsal şartları, failin durumunu ve fiilin ağırlığını dikkate alarak belirlediği cezalardır. Kâsânî (ö.587/1191), bir kimseyi toplum içinde küçük düşüren, onun şahsiyetini hedef alan veya haksız isnatta bulunan kişiye hâkimin hapis, para cezası, sürgün, kamuya açık özür veya başka türden sosyal telafi cezaları verebileceğini belirtmiştir.¹¹⁷ Benzer değerlendirmeler Hanefî, Şafîî ve Mâlikî kaynaklarında da görülmekte olup bu tür fiillerin hem bireye hem topluma zarar veren yönü sebebiyle cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle Mâverîdî gibi Şafîî hukukçuların teşhîr (kamuya duyurma) cezasını öngörmesi, günümüz dijital çağındaki itibarın iadesi ve tekzip süreçlerinin fikhî dayanağını oluşturmaktadır.¹¹⁸

Fakihler, manevi saldırıların suç sayılmasının gerekçelerini dört temel ekseninde ele alırlar. İlk olarak bu fiiller, toplumun temel taşı olan güven duygusunu zedeleyerek kamu düzenini sarsmaktadır.¹¹⁹ İkinci olarak bu davranışlar fitneye yol açar. İbnü'l-Hümâm (ö.861/1457), iftira ve dedikodunun toplumda huzursuzluk doğurduğunu ve kitle psikolojisini olumsuz etkileyerek büyük karışıklıklara sebep olabileceğini ifade etmektedir.¹²⁰ Üçüncü olarak manevi suikast telafisi güç zararlar doğurur. Zira kişinin malı yerine konulabilirken, itibarı ve toplum içindeki konumu çoğu zaman geri getirilemez. Dördüncü olarak bu fiiller kul hakkı niteliği taşır. Bir insanın ırzına yönelen saldırı, İslam hukukunda can ve mal kadar dokunulmaz kabul edilmiş, bu hakların ihlali ise dünya ve ahiret sorumluluğunu gerektiren en ağır ihlaller arasında değerlendirilmiştir.¹²¹

Tüm bu yönleriyle İslam hukukunda manevi kişilik suikastı; hem kamu huzurunu hedef alan bir suç hem de bireysel dokunulmazlığı ihlal eden özel bir haksız fiildir. Bu eylemlerin yaptırıma tabi tutulması, kamu düzeninin muhafazası açısından zaruri olduğu kadar, mağdurun zedelenen kişilik haklarının iadesi ve kul hakkının tazmini bakımından da ağır bir hukuki sorumluluk doğurmaktadır.¹²²

7.3. Kul Hakkı Boyutu

¹¹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/ 3479-3482.

¹¹⁶ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ruşd el-Çurtubî İbn Ruşd, *Bidâyetu'l-muctehid ve nihâyetu'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-İlmiyye, 1425/2004), 4/257-260.

¹¹⁷ 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1406/1986), 7/69-73.

¹¹⁸ Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 344-349.

¹¹⁹ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7/5592-5600.

¹²⁰ Kemâluddîn Muhammed b. 'Abdulvahîd b. 'Abdilhamîd b. es-Sîvâsî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1389/1970), 5/316-320.

¹²¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/553; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, 7/40.

¹²² Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 344-349; Udeh, *et-Tesrî'u'l-Cinâî*, 1/158-160.

Manevi kişilik suikastının İslam hukukundaki en ağır yönü, bu fiillerin doğrudan kul hakkı kapsamına girmesidir. Kul hakkı, İslam hukukunda hem dünyevî hem uhrevî sorumluluğu bulunan en ağır hak ihlallerinden biri olarak kabul edilir.¹²³ Çünkü kul hakkının affı Allah'a değil mağdurun rızasına bağlıdır. Bu nedenle haksız isnat, hakaret, karalama ve gıybet gibi fiiller, yalnızca sosyal zarar oluşturan davranışlar değil, kıyamet gününe taşınan ağır bir sorumluluk olarak değerlendirilir.¹²⁴

Kur'an'da ırzın korunması temel bir ilke olarak ortaya konmuş, Hucurât suresinde zan, tecessüs ve gıybet açıkça yasaklanmıştır.¹²⁵ Müfessirler bu yasakların, toplumsal düzeni korumanın ötesinde bireyin onurunu güvence altına alan kul hakkı ihlalleri olduğunu belirtmiştir.¹²⁶

Hadislerde de sözlü haksızlıkların ahirette ağır sonuçlar doğuracağı vurgulanmış; "müflis" hadisi, başkasının hakkını ihlal eden kimsenin sevaplarının kıyamet gününde tazmin aracı olarak elinden alınacağını bildirmiştir.¹²⁷ Böylece manevi saldırının uhrevî boyutu açıkça ortaya konmuştur.

İslam âlimleri, kul hakkı mahiyetindeki bu fiillerin üç temel boyutta ağır sorumluluk doğurduğunu vurgular. İlk olarak manevi saldırılar, bireyde kalıcı hasarlar bırakır. Gazzâlî'nin onur kırıcı davranışları Kâbe'nin yıkımıyla kıyaslaması, bu eylemlerin nesiller boyu sürebilecek yıkıcı etkisine işaret eder.¹²⁸ İkinci olarak bu fiiller, toplumsal güveni, dostluk ve kardeşlik bağlarını bütünüyle tahrip ederek sosyal dokuyu zayıflatır. Son olarak ise zedelenen onurun iadesi çoğu zaman imkânsız olduğundan, telafisi en güç ihlallerden biri kabul edilir.¹²⁹ Bu niteliği hasebiyle ilgili sorumluluk doğrudan mağdurun iradesine bağlanmış, ancak hak sahibinin rızasıyla ortadan kalkabilecek bir mutlak hak olarak tanımlanmıştır.¹³⁰

Bu yönleriyle manevi kişilik suikastı, İslam hukukunda yalnızca dünyevî bir suç değil, kul hakkı niteliği sebebiyle hem toplumsal hem uhrevî düzlemde en ağır ihlaller arasında yer alan süreklilik arz eden bir sorumluluk alanıdır.¹³¹

7.4. Manevi Tazmin Boyutu

Manevi kişilik suikastının hukuki boyutlarından biri, uğranılan gayri maddi zararın tazminidir. Modern hukukta sistematik çerçevesi 19. yüzyılda şekillenmiş olsa da, İslam hukukunda kişilik haklarının korunması ve haysiyetin maddi telafisi fikri erken dönemlere

¹²³ Çağrı, "İftira", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2000. 522-523.

¹²⁴ Benî Âmir, "Mefhûm ve Esbâb İgtiyâl-uş Şahsiyye fî Şer'ati'l İslâmiyye", 16.

¹²⁵ el-Hucurât 49/12.

¹²⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 28/ 110-112; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili 'Âyi'l-Kur'an*, 21/373-380.

¹²⁷ Buhârî, "Rikâk", 48; Muslim, "Birr", 59; Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *es-Sunen*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), "Kıyâme", 2.

¹²⁸ Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*, 3/ 120, 152-155.

¹²⁹ Mâverdî, *el-Ahkâm'u's-Sultâniyye*, 322-325.

¹³⁰ Ak, "Manevi Bütünlük Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili", 3.

¹³¹ Şâtibî, *el-Muvâfaqât*, 1/31.

uzanmaktadır.¹³² Fakihler, haksız isnat ve onur kırıcı fiillerin yalnızca günah boyutuyla sınırlı kalmayıp sosyal ve ekonomik zarar doğurabileceğini, bu nedenle tazmin sorumluluğu gerektirebileceğini belirtmişlerdir.¹³³

Mâlikî fakihleri, kişinin itibarı ve haysiyetini malî değeri bulunan bir hak olarak görmüş, ihlali hâlinde tazminatı gerekli saymıştır. İbn Rüşd (ö.595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid*'de, bir kimsenin halk içinde küçük düşürülmesi, onurunun zedelenmesi veya şerefine yönelik sözlü saldırılar sebebiyle uğradığı zararların tazmin edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre tazminat yalnızca maddi zararlarla sınırlı değildir. Çünkü hukuk, insanın onurunu ve sosyal varlığını korumayı da amaçlar. Bu yaklaşım, modern manevi tazminat doktrinleriyle paralellik arz eden bir fıkıh düşüncesi olarak dikkat çekmektedir.¹³⁴

Hanbelî mezhebi ise konuya daha pratik bir boyut kazandırmıştır. İbn Kudâme, *el-Muğnî*'de, bir kişiye atılan haksız isnadın onun ticari itibarını zedelemesi veya müşterilerinin ondan uzaklaşmasına yol açması hâlinde mağdurun bu ekonomik kaybının tazmin edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu yaklaşım, manevi saldırıların yalnızca ahlaki değil, ekonomik sonuçlar da doğurabileceğini erken dönemde fark eden önemli bir fikhî değerlendirme niteliğindedir. İbn Kudâme'nin değerlendirmesi, yalnızca sözlü saldırının değil, bu saldırı nedeniyle ortaya çıkan ikincil zararların (iş kaybı, gelir azalması, sosyal itibarın çökmesi) da tazmine konu olabileceğini göstermektedir.¹³⁵

Hanefî mezhebi erken dönemde manevi zararların maddi karşılıkla telafi edilmesine ihtiyatlı yaklaşmış olsa da özellikle Osmanlı hukuk uygulamasında bu alan giderek genişlemiştir. Şer'iyce sicillerinde şeref ve haysiyet tazminatı olarak nitelenebilecek yüzlerce dava kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlarda bir kişiye haksız yere sövülmesi, toplum içinde aşağılanması, iftiraya uğraması veya onurunun zedelenmesi durumlarında kadıların para tazminatı, özür, kamu önünde temize çıkarma gibi çeşitli yaptırımlara hükmettiği görülmektedir.¹³⁶ Bu uygulamalar, Hanefî mezhebinin uygulamada manevi zararın telafisine imkân tanıyan esnek bir yaklaşım benimsediğini açık biçimde göstermektedir.

Modern hukukta kişilik haklarına yönelik sistemli saldırıların karşılığı olarak kabul edilen manevi tazminat, güncel İslam hukuku çalışmalarında da haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde meşru bir temele oturtulmuştur. Nitekim *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye*'de, kişinin onur, haysiyet ve şerefine yönelik saldırılar, hukuken korunan bir hak alanına yönelik ihlal olarak değerlendirilmiştir.¹³⁷ Bu yaklaşım, klasik fıkıh kaynaklarında ırzın dokunulmazlığı başlığı altında

¹³² Böke, "İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet)", 47.

¹³³ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 6/4833-4835.

¹³⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, 4/ 228-231.

¹³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/361-364.

¹³⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 7/221-228; Ali Haydar Efendi, *Şerhu'l Kavâidi'l Külliye min Düreri'l Hükkâm Şerhu Mecelleti'l Ahkâm*, 73-76 (19-20 Md.); Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem", 9,14.

¹³⁷ "Daman", *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, ts.),28/220-226; "İrz", 29/257-260.

incelenen değerlerin, günümüzün kişilik hakları kavramıyla tam bir uyum içinde olduğunu göstermektedir. Öte yandan, çağdaş İslam hukukçuları, manevi tazminatı sadece mağdurun psikolojik acısını dindiren bir telafi mekanizması olarak değil, aynı zamanda itibar suikastı gibi toplumsal barışı bozan eylemlere karşı caydırıcı bir mali ta'zir unsuru olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla gıybet, iftira ve alay gibi klasik haramların modern hukuktaki karşılığı olan kişilik hakları ihlalleri, zararın kendi misliyle veya mümkün olan en yakın karşılığıyla giderilmesi ilkesi gereği maddi yaptırımlara bağlanmıştır.¹³⁸

7.5. Maddi Tazmin Boyutu

Geleneksel fıkıh kitaplarında şahıs varlığı haklarına yönelik saldırılar, ağırlıklı olarak ceza hukuku (*ukubat*) kapsamında ele alınmış, mağdurun onurunun zedelenmesi karşılığında faile uygulanacak had veya tazir cezaları üzerinde durulmuştur. Klasik doktrindeki genel eğilim, insan onurunun paha biçilemez bir değer olduğu ve mal (maddi değer) ile takas edilemeyeceği yönündedir.¹³⁹ Ancak dijital çağda sistemli itibar saldırıları, yalnız psikolojik elem değil, mesleki ve ticari kayıplara yol açan somut ekonomik sonuçlar doğurmaktadır.

Manevi zarar, şahsiyet haklarına saldırı sonucu duyulan elem ve itibar kaybı olarak tanımlanmakla birlikte günümüzde bu kayıp çoğu zaman somut bir maddi boyut kazanmaktadır. Klasik fakihlerin mali tazminata mesafeli yaklaşımı, büyük ölçüde kendi dönemlerinin sosyo-ekonomik şartlarının bir yansımasıdır.¹⁴⁰ Ancak çağdaş fıkıh yorumlarında, manevi zararın iktisadi sonuçlar doğurduğu gerçeği daha güçlü bir kabul görmektedir. Mustafa ez-Zerkâ, kişilik haklarının zedelenmesinin doğrudan ekonomik kayıplara yol açabileceğini vurgulayarak, manevi zararın maddi sonuçlarını önceleyen bir yaklaşım geliştirmiştir. Zerkâ'ya göre klasik dönemdeki çekimserlik, o günün koşullarında manevi saldırıların maddi bir kayba dönüşme riskinin düşüklüğünden kaynaklanmaktaydı. Oysa günümüzde, haksız bir isnatla işinden mahrum kalan veya dijital linçle ticari itibarı sarsılan bir bireyin mağduriyetini yalnızca failin cezalandırılmasıyla gidermek, adalet ilkesiyle bağdaşmamaktadır.¹⁴¹

Meseleye modern fıkıh perspektifinden yaklaşan Vehbe Zuhayli kişiliğe saldırı hâlinde hükmedilecek tazminatı bir zenginleşme aracı değil, haksız fiilin mali sorumluluğu olarak değerlendirir ve bunu "*Zarar izale olunur*" (Mecelle, md. 20) kaidesinin güncel bir uygulaması sayar. Böylece mali tazminat, hem telafi hem de caydırıcı bir ta'zîr işlevi görür.¹⁴²

Manevi zararların mali bir bedelle tazmin edilmesi, sadece mağdurun psikolojik olarak rahatlatılmasını (teskin) amaçlamaz, aynı zamanda haksız fiili gerçekleştiren taraf üzerinde eğitici

¹³⁸ Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, 2/255-260; Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem", 15.

¹³⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 8/164.

¹⁴⁰ Ali Hafîf, *ed-Damân fi'l-Fıkhî'l-İslâmî* (Kahire: el-Matbaatü'l-Fenniyye, 1971), 1/55.

¹⁴¹ Mustafa ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fi Şevbihi'l-Cedîd: el-Medhalü'l-fıkhî'l-âmm* (Dımeşk: Darü'l-Kalem, 1998), 1/155.

¹⁴² Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 6/4830-4835.

(te'dip) ve caydırıcı bir yaptırım (tazir) işlevi görür.¹⁴³ Karakter suikastı gibi dijital ortamda hızla yayılan ve kalıcı etkiler bırakan saldırılarda, failin mali bir yükümlülük altına sokulması, toplumsal barışın korunması ve hiçbir haksızlığın karşılıksız kalmayacağı ilkesinin tesisi açısından elzemdir. Bununla birlikte, tazminat mağduru sebepsiz zenginleştirmemeli, mümkünse özür, tekzip ve kararın ilanı gibi mali olmayan yollar öncelikle tercih edilmelidir. Bu yöntemlerin yetersiz kaldığı veya saldırının somut ekonomik kayba dönüştüğü durumlarda mali tazminat son çare olarak uygulanmalıdır.¹⁴⁴

8. Manevi Kişilik Suikastını Önleme Mekanizmaları

Kur'an'ın zan, tecessüs ve gyibeti açık biçimde yasaklayan hükümleri¹⁴⁵, hadislerin insan onurunun dokunulmazlığına ilişkin vurguları¹⁴⁶ ve fakihlerin sistematik değerlendirmeleri, manevi suikastın yalnızca sonuçlarıyla değil, doğmasına sebep olan zihinsel ve ahlaki süreçleriyle birlikte ele alındığını göstermektedir. Bu yönüyle İslam hukuku, cezalandırıcı bir yaklaşımın ötesinde, önleyici ve koruyucu bir hukuk anlayışı geliştirmiştir. Aşağıda bu mekanizmalar üç ana başlık altında incelenmektedir.

8.1. Kur'an ve Sünnet Temelli Ahlâkî Koruma İlkeleri

İslam hukuku, manevi kişilik suikastının temelinde ahlaki çözülme ve kalbî bozulma bulunduğunu kabul eder. Bu sebeple Kur'an, iftira ve karalamaya dönüşebilecek davranışları sonuç aşamasında değil, henüz düşünce ve niyet safhasında yasaklamıştır. Hucurât suresinde zan, tecessüs ve gyibetin birlikte zikredilmesi,¹⁴⁷ manevi saldırının zihinsel kanaatten alenî ifşaya uzanan çok aşamalı bir süreç olduğunu göstermektedir. Müfessirler, bu ayetlerin bireyin şeref ve mahremiyetini koruyan kapsamlı bir etik çerçeve sunduğunu belirtmiştir¹⁴⁸

Kur'an'ın zan yasağı, bireyin başkaları hakkında delilsiz kanaat üretmesini engelleyerek manevi suikastın zihinsel zeminini ortadan kaldırır. Tecessüs yasağı, kişinin mahrem alanına yönelik müdahaleleri yasaklayarak ifşa ve karalama süreçlerini daha başlamadan durdurur. Gyibet yasağı ise, doğru olsa dahi başkasının kusurunu yaymayı haram kılarak, manevi zararın hakikat iddiasıyla meşrulaştırılmasını engeller. Bu üç yasak birlikte değerlendirildiğinde, İslam hukukunun manevi suikastı yalnızca hukuki değil, ahlaki bir tehdit olarak gördüğü anlaşılmaktadır.¹⁴⁹

¹⁴³ Yunus Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (15 Aralık 2016), 119-148, 138.

¹⁴⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (Bilmen Yayın Evi, 1975), 8/279; Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", 141.

¹⁴⁵ el-Hucurât 49/11-12.

¹⁴⁶ Buhârî, "Edep", 57; Muslim, "Birr", 45

¹⁴⁷ el-Hucurât 49/12.

¹⁴⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 28/ 110-112; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili 'Âyi'l-Kur'an*, 21/373-380.

¹⁴⁹ Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-'Arabî, *Ahâkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 4/155-157.

Sünnet ise bu kurumsal ahlak anlayışını bireyin günlük dil ve davranış pratiklerine taşımaktadır. Hz. Peygamber'in, "*Kişiye duyduğu her şeyi söylemesi günah olarak yeter*"¹⁵⁰ şeklindeki uyarısı, kontrolsüz bilgi aktarımının ahlaki sorumluluğunu açık biçimde ortaya koyar. Bu hadis, bugün özellikle sosyal medya ve dijital paylaşım kültüründe yaygınlaşan duyduğunu paylaşma refleksinin fikhî açıdan ne derece problemli olduğunu göstermektedir. Zira doğrulanmamış bilginin yayılması, çoğu zaman manevi suikastın ilk adımını oluşturmaktadır.

Hadislerde Müslümanın onurunun, kanı ve malı gibi dokunulmaz kabul edilmesi¹⁵¹ kişilik haklarının İslam hukukundaki merkezi konumunu açıkça ortaya koyar. Buna göre bir kişinin itibarına yönelik saldırı, ahlaki bir kusurun ötesinde, kul hakkını ihlal eden ağır bir suç niteliği taşımaktadır. Bu sebeple dilin korunması, susmanın fazilet kabul edilmesi ve fitneye yol açacak sözlerden kaçınılması, manevi kişilik suikastını önlemede temel ahlaki yükümlülükler olarak değerlendirilmiştir.

Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet, manevi kişilik suikastını önlemek için bireyin kalbinden başlayan, diline ve toplumsal davranışlarına uzanan çok katmanlı bir koruma sistemi inşa etmiştir. Bu sistem, cezadan önce ahlaki sorumluluğu, yaptırımdan önce bilinç ve hassasiyeti merkeze alarak manevi suikastın kaynağını kurutmayı hedeflemektedir.

8.2. Toplumsal Koruma Kapsamında Mahremiyet, Hüsn-i Zan ve Teşhir Yasağı

İslam hukukunda manevi kişilik suikastının önlenmesi, bireysel ahlakın ötesinde güçlü toplumsal normlarla desteklenmiştir. Bu normların temelini, mahremiyetin dokunulmazlığı, hüsn-i zan ilkesi ve kusurların teşhir edilmemesi esasları oluşturmaktadır. Klasik fıkıh kaynaklarında bireyin ayıplarının araştırılmaması ve hatalarının örtülmesi, ahlaki bir erdem olmanın yanı sıra toplumsal bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Fakihler, kusur araştırmayı ve ayıp ifşasını bireysel bir merakın ötesinde doğrudan toplumsal fitneyi tetikleyen bir eylem olarak nitelendirmişlerdir.¹⁵²

Hüsn-i zan, İslam toplumunda kişilik haklarını muhafaza eden temel bir sosyal bariyerdir. Birey hakkında iyi niyeti esas almak, karalama süreçlerini henüz başlangıç aşamasında etkisiz kılan ahlaki bir filtre işlevi görür. Bu ilkenin zayıflaması, zan, tecessüs ve ifşa kültürünü besleyerek manevi kişilik suikastının sıradanlaşmasına zemin hazırlar. Günümüzde sosyal medya mecralarında mahremiyetin aşınması ve özel alanın kamusallaşması, bu koruyucu mekanizmanın ciddi ölçüde işlev kaybına uğradığını kanıtlamaktadır.

Toplumsal imajın korunmasına yönelik nezaket kültürü de manevi suikastı önleyen tamamlayıcı bir unsurdur. Yumuşak üslup, arabuluculuk ve karşılıklı saygı gibi pratikler, dil üzerinden yürütülen saldırıların meşrulaşmasını engeller. Fakihlerin belirttiği üzere ahlaki zemin

¹⁵⁰ Muslim, "Mukaddime", 5.

¹⁵¹ Buhârî, "Edep", 57.

¹⁵² Muhammed Tâhîr b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1404), 26/252; Seraḥsî, *el-Mebsûṭ*, 24/40.

zayıfladığında hukuki düzenlemeler tek başına yeterli olmaz. Bu nedenle İslam hukuku, manevi suikastla mücadelede toplumsal kültürü hukuki tedbirlerin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmiştir.¹⁵³

8.3. Devletin Koruyucu Rolü: Ta'zir Yetkisi ve Kamu Düzeninin Sağlanması

Manevi kişilik suikastı, bireyin onurunu zedelemenin ötesinde toplumsal güveni sarsması ve fitne üretmesi sebebiyle İslam hukukunda kamu hukuku kapsamında değerlendirilmiştir. Klasik dönem siyaset ve kamu hukuku kaynaklarında iftira, karalama ve toplumu yanıltmaya yönelik fiiller, yalnızca bireye karşı işlenen suçlar olarak değil, kamu düzenini tehdit eden davranışlar olarak ele alınmıştır. Mâverdî, bu tür fiillerin devlet otoritesini zayıflattığını, toplumsal çözülmeye yol açtığını ve bu nedenle yöneticilerin aktif biçimde müdahale etmesini zorunlu kıldığını belirtir.¹⁵⁴

Devletin ta'zir yetkisi, manevi kişilik suikastını önlemede merkezi bir rol üstlenmektedir. Ta'zir, cezası nassla belirlenmemiş fiillerde hâkime, kamu yararını gözeterek müdahale etme ve dinamik yaptırımlar uygulama imkânı tanır. Fakihler, hakaret, karalama ve toplumsal güveni sarsan söylentilerin yayılması gibi fiilleri ta'zir kapsamında değerlendirmişlerdir. Bu çerçevede özür ve tekzip mekanizmalarının geliştirilmesi, dijital alanın düzenlenmesi ve hızlı yargılama süreçlerinin işletilmesi siyâset-i şer'îye uyarınca meşrudur.¹⁵⁵ Dolayısıyla kamu otoritesi, dijital itibar suikastı gibi evrilen suç türlerine karşı yeni ve etkili yaptırımlar ihdas etme yetkisine sahiptir.

İslam hukuku ile modern pozitif hukuk arasındaki kesişim alanları bu noktada oldukça belirgindir. Günümüz hukukundaki tazminat, erişimin engellenmesi ve tekzip gibi mekanizmalar, İslam hukukunun zararın giderilmesi, kul hakkının iadesi ve kamu düzeninin korunması ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu benzerlik, İslam hukukunun manevi kişilik suikastına yaklaşımının tarihsel bağlamın ötesine geçerek modern sistemlerle entegre olabilen dinamik ve normatif bir yapı arz ettiğini kanıtlamaktadır.¹⁵⁶

Sonuç

Bu çalışma, modern hukukta itibar suikastı ya da kişilik haklarına yönelik sistemli saldırılar şeklinde adlandırılan olgunun, İslam hukukunda köklü ve sistemli bir temele sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kur'an'da suizan, tecessüs, gıybet ve iftira yasaklarıyla çizilen ahlâkî sınırlar, klasik fıkıh kaynaklarında ırzın korunmasına dair hükümlerle hukukî bir çerçeveye kavuşmuştur. Böylece şahsiyet dokunulmazlığı, can ve mal güvenliğiyle aynı değer alanında

¹⁵³ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 2/110-115; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 9/405-411.

¹⁵⁴ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultânîyye*, 22-25; Muhammed b. el-Huseyn İbnü'l-Ferra' Ebû Ya'la el-Ferrâ, *el-Âhkâmü's-Sultânîyye* (Beyrut: y.y., 1421/2000), 275-280.

¹⁵⁵ İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-Ser'îyye*, 102-105, 108; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turukû'l-Hukmiyye*, 105-110.

¹⁵⁶ Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 6/4791.

değerlendirilmiş, onura yönelik saldırılar ağır bir hak ihlali olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, insan onurunu merkeze alan bir hukuk anlayışının açık ve tutarlı bir tezahürüdür.

Tarihî tecrübe, manevi saldırıların bireysel bir incitme eylemiyle sınırlı kalmadığını göstermektedir. Bu tür fiiller toplumsal güveni zayıflatmakta, insanlar arasındaki itimadı aşındırmakta ve kamusal düzen üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Hz. Yusuf, Hz. Meryem ve Hz. Âişe örnekleri, iftira ve karalamanın çoğu zaman belirli güç ilişkileri, korkular veya çıkar hesapları üzerinden yayıldığını ortaya koymaktadır. Bu süreçlerde söz, basit bir ifade aracı olmaktan çıkmış, yönlendirici, kışkırtıcı ve yıkıcı bir vasıtaya dönüşmüştür. Günümüzde dijital mecralarda ortaya çıkan linç ve itibarsızlaştırma kampanyaları da benzer psikolojik ve sosyolojik dinamiklerle işlemektedir. Ancak hızın artması, yayılımın sınır tanımaması ve içeriklerin kalıcı hâle gelmesi, manevi zararın boyutunu geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak ölçüde büyütülmüştür. Bir kez dolaşıma giren bir itham, uzun süre varlığını korumakta ve muhatabın hayatında telafisi güç izler bırakmaktadır.

İslam hukukunun konuya yaklaşımı çok katmanlıdır. Manevi kişilik suikastı, günah boyutuyla ahlâk alanına, yaptırım boyutuyla ceza hukukuna, kul hakkı yönüyle vicdan ve uhrevî sorumluluğa temas etmektedir. Bu çerçevede şahsiyetin korunması, yalnızca bireyin özel alanını güvence altına alan bir düzenleme olarak kalmamış, toplumun huzurunu ve güven ortamını ayakta tutan temel ilkelerden biri hâline gelmiştir. İftira suçuna öngörülen yaptırımlar, meselenin ciddiyetini açık biçimde göstermektedir. Gıybet, suizan ve tecessüs yasakları ise zararın ortaya çıkmasını beklemeden sınır çizen önleyici bir anlayışı yansıtmaktadır. Böylece hukukî düzenleme ile ahlâkî eğitim arasında bütünlük kurulmuştur.

Klasik fıkıh metinlerinde farklı başlıklar altında ele alınan hükümler birlikte değerlendirildiğinde, şahsiyetin korunmasına yönelik tutarlı ve sistematik bir yaklaşımın mevcut olduğu açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin iç dünyasında başlayan sorumluluk bilincini toplumsal denetimle desteklemekte, gerekli durumlarda kamu otoritesinin müdahalesiyle tamamlanmaktadır. Ta'zir yetkisi, kamu yararını esas alan bir çerçevede manevi zararın yayılmasını ve derinleşmesini engellemeye yönelik önemli bir imkân sunmaktadır. Manevi zararın tazmini konusundaki tartışmalar ise, özellikle dijital ortamda ortaya çıkan yaygın ve kalıcı etkiler dikkate alındığında daha açık ve somut ölçütler geliştirilmesini gerektirmektedir.

Dijital çağın ortaya çıkardığı şartlar, klasik ilkelerin değerini azaltmamış, aksine onları daha görünür ve gerekli hâle getirmiştir. Anonimlik kültürü, içeriklerin silinmezliği ve algoritmaların yanlış bilgiyi öne çıkarma eğilimi, zan ve iftira yasağını daha hassas bir konuma taşımaktadır. Bu nedenle güncel fikhî değerlendirmelerde dijital ortamda gerçekleşen itibarsızlaştırma eylemleri açık biçimde tanımlanmalı, caydırıcı, onarıcı ve eğitici mekanizmalar birlikte ele alınmalıdır. Hukukî düzenleme, toplumsal bilinç ve bireysel sorumluluk aynı zeminde buluştuğunda daha sağlam bir koruma çerçevesi oluşacaktır.

Elde edilen bulgular, İslam hukukunun şahsiyet haklarını koruma konusunda güçlü bir teorik ve normatif zemine sahip olduğunu göstermektedir. Bu birikim, klasik kaynaklarla çağdaş yorumların birlikte değerlendirilmesi sayesinde günümüzün karmaşık iletişim ortamına ışık tutabilecek niteliktedir. Manevi kişilik suikastı, bireyin onurunu hedef alırken toplumun güven duygusunu da zedeleyen bir ihlaldir. Bu sebeple hem bireysel hem kamusal düzlemde ciddiyle ele alınması gereken temel bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir.

Kaynakça/References

- Ak, Ayhan. “‘Manevî Bütünlük’ Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11/22 (2013), 209-224.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994.
- Ali Haydar Efendi. *Şerhu’l-Kavâidi’l-Küllîye min Düreri’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1. Basım, 2017.
- Araz, Yunus. “İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2016), 119-148.
- Babayiğit, Beşir. “İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Kazf Suçu”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/3-4 (2018), 313-392.
- Benî Âmir, İbrahim Muhammed Fendî. *İgtiyâlû’s-Şahsiyyeti’l-Ma’neviyye min Manzûri’l-Fikhi’l-İslâmî*. Yüksek Lisans Tezi, al-Bayt University, 2015.
- Benî Âmir, İbrahim Muhammed Fendî. *Mefhûm ve Esbâb İgtiyâli’s-Şahsiyye fî’s-Şer’ati’l-İslâmiyye*.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975.
- Böke, Emine Gümüş. “İslâm Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet)”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (2016), 247-250.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Çağrı, Mustafa. “İftira”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/522-523. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çaylak, Melek. “Sosyal Kimlik İnşasında Damgalanmanın Rolü”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 9/18 (2023), 1-22. <https://doi.org/10.25306/skad.1232277>
- “Daman”. *el-Mevsûatü’l-Fikhiyyetü’l-Kuveytiyye*. Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, ts.

- Dolunay, Ayhan. *Dijital Çağda Yasal ve Etik Kodlar Çerçevesinde Basın Hak ve Özgürlükleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Ebû Ya'lâ el-Ferrâ', Muhammed b. el-Huseyn. *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*. Beyrut: y.y., 1421/2000.
- Ekşi, Ahmet. "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 215-234.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Hafîf, Ali. *ed-Damân fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Kahire: el-Matbaatü'l-Fenniyye, 1971.
- Hamza, Fatıma l'yâd. *Edrârü'l-Ma'neviyye alâ'l-Usra ve Subulu Raf'ihâ*. Yüksek Lisans Tezi, Kerbelâ Üniversitesi, 2023.
- Hatemi, Hüseyin – Oğuztürk, Kalkan. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddül-Muhtâr alâ'd-Dürri'l-Muhtâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2015.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1404.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Makâsıdüş-Şer'ati'l-İslâmiyye*. Katar: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, 2004.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ahmed b. Muhammed. *ez-Zevâcir 'an İktirâfi'l-Kebâir*. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1407/1987.
- İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sakkâ vd. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr. *et-Turuku'l-Hukmiyye*. b.y.: y.y., ts.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tayyibe, 1999.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Kahire, 1969.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm. *es-Siyâsetü's-Şer'îyye*. b.y.: y.y., 1418.
- İbn Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Şerhu Riyâzi's-Sâlihîn*. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1431.
- İbnu'l-Esîr, Ali b. Ebî'l-Kerem. *el-Kâmil fi't-Târîh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997.
- İbnu'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1970.
- İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdullah. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.

- Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ. *Tertîbü'l-Medârik*. 8 Cilt. Mağrib: Matbaatu Fudâle, 1965-1983.
- Karaman, Hayreddin. *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, ts.
- Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir. *Bedâ'î'u's-Sanâ'î*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.
- Kılıçoğlu, Ahmet. "Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1983), 287-294.
- Kur'an Yolu Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Mâverdî, Ali b. Muhammed. *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*. Kahire: y.y., ts.
- Mumcu, Batuhan. "Dijital Dünyanın Yeni Tehlikesi: Sosyal Medyada İtibar Suikastı". Erişim 12 Şubat 2026. <https://www.batuhanmumcu.com.tr/makaleler/dijital-cagin-yukselisi>
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1955.
- Özsunay, Ergun. *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1977.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Şahankaya, Sarp. "Karalama Fiilinin Kişilik İhlali Kapsamında Değerlendirilmesi". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14/2 (2023), 526-541. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.1347300>
- Şâtıbî, İbrâhîm b. Mûsâ. *el-Muvâfakât*. 7 Cilt. b.y.: Dâru İbn Affân, 1997.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân*. 26 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 2001.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1967.
- Tekinay, Selahattin Sulhi vd. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2011.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Udeh, Abdülkadir. *et-Teşrî'u'l-Cinâî*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2013.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*. 25 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.
- Zerkâ, Mustafa. *el-Fıkhu'l-İslâmî fî Sevbi-hi'l-Cedîd*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1998.
- Zorlutuna, Dilara. "Kişilik Hakkı Kapsamında Şeref ve Haysiyet Kavramı ile Şeref ve Haysiyete Saldırıda Hukuka Aykırılık Unsuru". *Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/2 (2024), 395-433. <https://doi.org/10.62124/kluhfd.1503466>

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhul-İslâmî ve Edilletuhu*. 10 Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, ts.